

**ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
Факультет історії та міжнародних відносин
Кафедра археології, етнології та культурології**

Методичні поради для підготовки до семінарських занять та самостійної роботи з курсу «Історія та культура України» для здобувачів ОС «Бакалавр» спеціальності 081 Право.

Ужгород 2023

УДК 94(477)(076)

Ф-43

Методичні поради для підготовки до семінарських занять та самостійної роботи з курсу «Історія та культура України» для здобувачів ОС «Бакалавр» спеціальності 081 Право.

Розробники

Ферков Оксана Василівна, к.і.н., доцент, доцент кафедри археології, етнології та культурології ФІМВ ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Керецман Надія Павлівна, к.і.н., доцент, завідувач кафедри археології, етнології та культурології ФІМВ ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Рецензенти:

Переш Іван Євгенійович – завідувач кафедри теорії та історії держави і права юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет», кандидат юридичних наук, доцент

Скиба Іванна Іванівна – к.і.н., доцент, доцент кафедри модерної історії України та зарубіжних країн ФІМВ ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Розглянуто та рекомендовано до друку на засіданні кафедри археології, етнології та культурології ФІМВ протокол № 12 від 29 червня 2023 р.

Схвалено науково-методичною комісією юридичного факультету протокол № 9 від 6 червня 2023 р.

Схвалено науково-методичною комісією ФІМВ протокол № 1 від 14 вересня 2023 р.

Рекомендовано до друку вченою радою ФІМВ протокол № 7 від 15 вересня 2023 р.

Відповідальний за випуск:

Завідувач кафедри археології, етнології та культурології ФІМВ ДВНЗ «УжНУ»

к.і.н., доц. Керецман Н.П.

© _____, 2023 р.

© ДВНЗ «Ужгородський національний університет», 2023 р.

ВСТУП

Історія та культура України – більше ніж навчальна дисципліна, вона є частиною національного світогляду, складовою загальної культури суспільства і окремо взятого індивіда. Нормативній дисципліні «Історія та культура України» належить особливе місце в системі вищої освіти. Адже інтелектуальний потенціал майбутніх фахівців визначається не тільки глибокими спеціальними знаннями, але й високими громадянськими і національно-патріотичними якостями.

Вивчення історії та культури України в університеті має свою специфіку. Завданням курсу є поглибити знання, здобуті в школі, а також показати багатогранність історичного та культурного процесу, зробити історичне бачення студента адекватним наявному джерельному масиву та можливостям вітчизняної історичної науки.

Навчальний курс «Історія та культура України» вивчають на усіх факультетах ДВНЗ «Ужгородський національний університет», у тому числі для здобувачів ОС «Бакалавр» спеціальності 081 Право. Згідно ОПП «Право» підготовки фахівців першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 081 Право, уведеним у дію наказом ректора ДВНЗ «Ужгородський національний університет» проф. Смоланки В.І. від 1.04. 2022 р. №116/01.04 для вивчення дисципліни відведено 3 кредити в обсязі 90 годин.

Теми викладаються за хронологічно-тематичним принципом. До кожної теми пропонується найновіша навчальна та фахова література, аналізуються джерела відповідно до специфіки навчання здобувачів спеціальності Право.

Для поглибленого вивчення матеріалу, закріплення і розширення інформації, отриманої на лекційних заняттях передбачаються практичні (семінарські) заняття і виконання самостійної та індивідуальної роботи.

Запропонований методичний посібник складений відповідно до програми навчальної дисципліни «Історія та культура України» для здобувачів ОС «Бакалавр» спеціальності 081 Право.

Синхронно із теоретичним курсом студенти закріплюють знання на семінарських заняттях. Семінарські заняття покликані розвинути у студентів навички роботи з першоджерелами, вміння аналізувати і порівнювати різні погляди на проблеми історії та культури України, вміння висловлювати власне бачення того чи іншого питання. матеріал, передбачений у циклі лекційних занять, виробити навички самостійної підготовки до семінарських занять та індивідуальної роботи, скласти колоквиуми, успішно написати модульний контрольний зріз.

Окрім лекційного (теоретичного) курсу програма навчальної дисципліни «Історія та культура України» передбачає проведення семінарських (практичних) занять та виконання студентами самостійної та (чи) індивідуальної роботи.

Мета семінарських занять – поглибити та закріпити знань, отриманні на лекціях і під час самостійного вивчення окремих тем курсу.

- На семінар виносяться 3–4 питання. Їх розглядають як у традиційній формі, так і у вигляді дискусії, розгорнутої бесіди.
- На семінарських заняттях можуть обговорюватися повідомлення, доповіді та реферати.

- У кінці заняття викладач підводить підсумки роботи, оцінює виступи і доповнення кожного студента, акцентуючи увагу на найбільш вдалих відповідях, недоліках у висвітленні теми. Крім цього, студенти отримують завдання щодо підготовки до наступного семінарського заняття.

Готуючись до семінарського заняття, студент повинен правильно організувати свою роботу. Варто уважно прочитати план заняття, підібрати необхідну літературу і джерела. Студент повинен обміркувати відповіді на кожне питання, скласти план і стислі тези свого виступу.

В процесі відповіді студент повинен виявити не лише знання окремого питання, але й показати свою загальну ерудицію, знання джерел, карти, висловити власне бачення предмету обговорення. Виступ повинен бути чітким, логічним, містити висновки. Особливістю семінару є те, що студент є активним учасником обговорення і має можливість висловити власні міркування стосовно питання, яке розглядається. Готуючись до семінару варто виділити питання до кожного пункту плану, які можна задати колегам в процесі обговорення.

На семінарі студенти повинні доповнювати свої записи новим матеріалом з виступів своїх товаришів та викладача.

ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Найменування показників	Розподіл годин за навчальним планом	
	денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів ECTS – 3	<i>Рік підготовки:</i>	
Загальна кількість годин – 90	1	1
Кількість модулів – 1	<i>Семестр</i>	
Тижневих годин для денної форми навчання	1	1
Аудиторних – 2,4	<i>Лекції</i>	
Самостійної роботи студента – 4,6	24	8
	<i>Практичні, семінарські</i>	
	20	4
Вид підсумкового контролю – залік	<i>Лабораторні</i>	
	-	-
Форма підсумкового контролю – усна	<i>Самостійна робота</i>	
	46	32

ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Змістовний модуль 1.

Давня, середньовічна і ранньомодерна історія та культура України

ТЕМА 1. ВСТУП. ПРЕДМЕТ, ЗАВДАННЯ, ЗНАЧЕННЯ ІСТОРІЇ ТА КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ, ПЕРІОДИЗАЦІЯ

«Історія та культура України» як навчальна дисципліна вищої школи України, завдання, що поставлені перед курсом. Особливості викладання «Історії та культури України» студентам неісторичних спеціальностей, зокрема майбутнім правникам. Зв'язок із іншими навчальними дисциплінами. Наукова періодизація і характеристика основних етапів історії та культури України. Сучасна концепція історії України. Джерела вивчення історії та культури України, її історіографія. Основні навчальні посібники.

ТЕМА 2. ДАВНЯ ІСТОРІЯ УКРАЇНИ. МАТЕРІАЛЬНА ТА ДУХОВНА КУЛЬТУРА НАСЕЛЕННЯ

Українські землі в епоху палеоліту. Соціальна організація населення раннього і середнього палеоліту. Мезоліт. Виникнення суспільних структур (рід, парна сім'я, плем'я). Утвердження соціальної нерівності. Зародження землеробства.

«Неолітична революція». Утвердження різних галузей відтворюючого господарства. Початки державності. Духовна культура людей доби неоліту. Матеріальна і духовна культура населення кам'яної доби.

Мідний вік та епоха бронзи. Поява індоєвропейців на території України. Пам'ятки трипільської культури.

Кіммерійці, скіфи, сармати, анти. «Звіриний стиль». Духовний світ кочових народів степової України. Грецька колонізація Північного Причорномор'я і Криму. Взаємозв'язки грецького і місцевого населення. Культурна спадщина античних держав-полісів північного Причорномор'я та Криму

Найдавніші писемні пам'ятки про слов'ян. Етнокультурна консолідація основного слов'янського масиву. Формування Києва та інших військових, адміністративних, ремісничих і торговельних центрів східних слов'ян.

Найдавніші писемні пам'ятки про слов'ян. Етнокультурна консолідація слов'янського масиву. Анти. Формування Києва та інших військово-адміністративних, торговельно-ремісничих центрів східних слов'ян. Витоки української культури. Характерні риси культури ранньослов'янського періоду. Зарубинецька і Черняхівська культури. Релігійні, вірування та міфологія східних слов'ян. Матеріальна культура праукрїнців. Культура неслов'янських народів на теренах сучасної України у IV – VIII ст. (печеніги, половці, таври). Верхнє Потисся у давнину. Матеріальна і духовна культура населення Верхнього Потисся у ранньому Середньовіччі.

ТЕМА 3. КНЯЖА ДОБА: ПОЛІТИКА, ГОСПОДАРСТВО, КУЛЬТУРА.

Передумови утворення Київської Русі. Назви «Русь» та «України». Гіпотези походження етноніма «Русь». Сучасні погляди на проблему.

Основні чинники політичного, військового, соціокультурного впливів на Київську Русь та Галицько-Волинську державу: хозарський та норманський фактори, Візантія, католицький світ, монголо-татари.

Київська Русь і Галицько-Волинське князівство у системі міжнародних відносин IX – XIII ст. Східна орієнтація руської держави. Русько-хозарські відносини. Наслідки хозарської політики князя Святослава. Південна (візантійська) орієнтація. Русько-болгаро-візантійський вузол. Наступ степових орд. Крах політичних планів на Чорному морі. Західна орієнтація. Русько-польські та русько-угорські відносини. Утвердження західних кордонів Київської Русі. Зростання авторитету Київської Русі в Західній Європі.

Перші київські князі та їх внутрішня політика. Християнізація Русі. Реформаторська діяльність княгині Ольги, князів Володимира Святославича та Ярослава Володимировича. Еволюція княжого статусу і політичного устрою Русі. Доктрина колективної влади Рюриковичів.

Звичаєве право. «Руська Правда». Стратифікація і структуралізація суспільства.

Господарська діяльність. Роль торгівлі в історії Київської Русі. Господарська діяльність у містах і селах. Ремесла і землеробство. Нові пріоритети зовнішньої торгівлі.

Етнополітичні аспекти внутрішнього життя Русі. Етнічні меншини та їх ставлення до центральної влади.

Процес політичної децентралізації та зовнішньополітичні пріоритети окремих земель Київської Русі. Питання про «зовнішню» і «внутрішню» Русь. Початок боротьби за «київську спадщину». Сучасні погляди на проблему.

Русь і тюркомовний степ. Експансія монголо-татар на руські землі.

Галицько-Волинська держава: етапи становлення і розвитку. Зовнішня політика Галицько-Волинської держави. Внутрішній розвиток Галицько-Волинського королівства в умовах західної орієнтації.

Характерні риси розвитку культури княжої доби. Культура княжої Русі на перехресті східно-візантійських і західно-римських світів. Еволюція світогляду русичів. Від язичництва (політеїзму) до християнства (монотеїзму). Запровадження християнства. Культурна місія християнства. Інституалізація руської православної церкви. Взаємодія язичництва і християнства.

Усна народна творчість. Розвиток писемності. Започаткування літописної традиції. Перші оригінальні літературні твори. Розвиток освіти і науки на Русі у княжу добу.

Матеріальна культура княжої доби. Мистецтво, архітектура, музика. Художні ремесла, декоративне і ужиткове мистецтво.

ТЕМА 4. УКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ У ЛИТОВСЬКО-ПОЛЬСЬКУ ДОБУ (СЕРЕДИНА XIV – СЕРЕДИНА XVII СТ.).

Відносини з Литвою, Польщею, Угорщиною. Утворення Литовсько-руського князівства – феодальної поліетнічної держави з елементами федеративного устрою. Політика литовських князів на українських землях: Гедимін, Любарт, Ольгерд, Ягайло. Кревська унія (1385), Вітовт, Свидригайло. Литовські статути (1529, 1566, 1588).

Наступ Польщі на українські землі. Кревська унія 1385 р. Городельська унія (1413). Люблінська унія (1569). Суспільно-політичний лад та економічний розвиток середини XIV – першої половини XVII ст. Соціальна структура суспільства. Магдебурзьке право.

Слов'янське населення Криму. Генуезькі колонії. Утворення Кримського ханства.

Буковина у XIV – XVI ст. Прикордонні стосунки Молдавії і Польщі. Повстання 1490 – 1492 рр. на території Північної Буковини та Східному Поділлі.

Закарпатські землі у XIV – XVI ст.: господарство, суспільство, визначні постаті. Образ подільського князя Федора Корятовича в історичній пам'яті.

Утворення Кримського ханства (середина XV ст.) та його експансія на українські землі.

Виникнення українського козацтва. Князь Дмитро Вишневецький. Запорозька Січ. Соціальна організація запорізьких козаків. Реєстрове козацтво на службі Речі Посполитої. Українське козацтво у XVI – першій чверті XVII століття. Гетьман П. Конашевич-Сагайдачний. Турецько-польська війна 1620-1621 рр. Боротьба українських козаків проти агресії Османської імперії Хотинська битва 1621 р. Козацько-селянські повстання кінця XVI – першої чверті XVII ст. «Статті для заспокоєння руського народу» та «Ординація» 1638 р.

Культурно-духовний простір українських теренів у XIV – першій половині XVII ст.

Поширення ідей гуманізму епохи Європейського Ренесансу. Феномен українського Ренесансу. Церковно-літературні твори XIV – першої половини XVI ст. Пересопницьке Євангеліє.

Реформаційний рух та його особливості на українських землях Великого князівства Литовського та Речі Посполитої. Берестейська церковна унія (1596).

Початок масового книгодрукування. Полемічна література. Братства та братські школи. Острозька академія. Києво-Могилянський колегіум.

Зв'язки України із західноєвропейськими культурними центрами.

ТЕМА 5. УКРАЇНЬСКА КОЗАЦЬКА ДЕРЖАВА (СЕРЕДИНА XVII – КІНЕЦЬ XVIII СТ.)

Українські землі у складі Речі Посполитої. Військово-політична консолідація патріотичних сил. Початок повстання під керівництвом Богдана Хмельницького. Основні етапи визвольної боротьби, рушійні сили, вплив на становище в Речі Посполитої.

Державотворча програма Богдана Хмельницького. Організація козацької держави. Економіка і торгівля. Суспільні верстви. Збройні сили. Відносини козацької держави із Запорізькою Січчю. Вплив Хмельниччини на формування української нації.

Зовнішня політика Богдана Хмельницького. Молдавські походи. Союз із Туреччиною. Характер Переяславської угоди 1654 р. Московсько-козацька війна з Польщею 1654-1656 рр. Союз із Швецією і Трансільванією.

Початок Руїни. Боротьба за збереження незалежності. Гетьман Іван Виговський. Гадяцький договір. Юрій Хмельницький. Переяславський договір 1659 р. Поділ України на Лівобережну та Правобережну. «Вічний мир» та його наслідки для України. Підпорядкування українського православ'я московському патріархові.

Політико-правовий статус Гетьманщини. Союз Петра Дорошенка з Туреччиною. Бучацька угода 1672 р. Гетьманування Івана Самойловича.

Гетьманування Івана Мазепи. Політика московського царя Петра I щодо України. Спроба Івана Мазепи об'єднати Лівобережну та Правобережну Україну. Шведсько-український союз 1708 р. Україна після Полтавської битви. Перша українська політична еміграція. Конституція Пилипа Орлика.

Російська мерська політика в Україні. Ліквідація автономії Гетьманщини. Скасування Катериною II Гетьманщини і козацького соціально-політичного устрою. Ліквідація Запорізької Січі. Подальша доля козацтва. Сербська колонізація запорізьких земель. Підкорення Росією Кримського ханства.

Польське панування на Правобережжі. Соціальні рухи. Гайдамацький рух. Коліївщина. Опришківський рух.

Роль Росії, Австрії та Пруссії в переділі Східної Європи у XVIII ст. Приєднання Галичини і Буковини до Австрійської імперії, Правобережної України до Росії. Закарпатські землі у XVII – XVIII ст.

Розвиток культури в XVII – XVIII ст. Тенденції розвитку суспільної свідомості. Християнські засади національної культури. Українське православ'я східного обряду. Уніатська (греко-католицька) церква в духовному житті українства. Використання духовного потенціалу «Київської школи» Російською державою. Роль українського духовенства у культурно-релігійному і політичному житті Росії. Ранньопросвітницькі ідеї в українських філософських концепціях та вченнях.

Самобутні риси української культури. Феномен козацької культури. Українське бароко та його розуміння в мистецтві, героїко-патріотичній тематиці, театрі. Символіка бароко. Козацький чинник у контексті процесів націотворення.

Освіта. Організація навчально-виховного процесу. Українське шкільництво. Парафіяльні, дяківські, василіанські та піарські школи. Початкова школа на західноукраїнських землях. Середня та вища освіта. Православні колегіуми у Чернігові, Харкові, Переяславі. Єзуїтські навчальні заклади. Ужгородський єзуїтський колегіум (1646-1773). Львівський університет. Богословська семінарія в Ужгороді. Монастирські та тривіальні школи у Північній Буковині.

Києво-Могилянська академія – культурно-освітній та науковий центр європейського взірця. Структура академії та організація начального процесу. Випускники і вихованці академії – видатні філософи і державні діячі, поети й історики, композитори, медики, юристи. Навчання української молоді за кордоном. Педагогічні кадри. Шкільні реформи кінця XVIII ст.

Гуманітарні науки. Історична думка – як явище духовної культури. Літописний стиль. Перші спроби розробки методології історії як науки. Історичні твори традиціоналістичної (літописної) методології. Козацькі літописи Самовидця, Григорія Грабянки, Самійла Величка. Компілятивний метод. «Синопис» Інокентія Гізеля, «Хроніка» Феодосія Сафоновича, «Короткий опис про козацький малоросійський народ та про воєнні його діла» Петра Симоновського, «Літописна оповідь про Малую Росію» Олександра Рігельмана, «Зібрання історичне» Василя Лукомського. «Відомості про запорозьких козаків» Герхарда Міллера, «Короткий опис Малої Росії» Василя Рубана. «Історія Русів» - політичний памфлет чи історичний твір ?

Філософія в Києво-Могилянській академії. Видатні представники філософської думки другої половини XVII – XVIII ст. та їх наукові концепції: Йосип Кононович-Горбацький, Інокентій Гізель, Лазар Баранович, Іоанікій Галятовський, Йоасаф Кроковський, Стефан Яворський, Феофан Прокопович, Георгій Кониський, Дмитро Туптало та ін. Філософська система Григорія Сковороди. Основні концепції філософії українського Просвітництва. Філософські погляди масонів. Етика і естетика. Риторика і поетика. Українське мовознавство. Викладання математичних знань в українських школах. Математичні і фізичні курси в програмах вищих навчальних закладів. Техніка і технічні знання. Поява нових виробничих технологій. Розширення мережі промислових підприємств. Викладання технічних знань у Києво-Могилянській академії. Астрономічні та географічні, хіміко-біологічні знання. Розвиток медицини. Внесок українських медиків у розвиток медицини в Російській імперії.

Книгодрукування і видавнича справа. Видавничі осередки і друкарні. Печерська Лавра – як видавничий осередок. Новгород-Сіверська і Чернігівська друкарні. Введення цензурного, репресивного контролю. Українські видавці у Львові: братство і М.Сльозка. Монастирське друкарство Правобережжя: Унів і Почаїв. Польські, російські, німецькі та юдейські друкарні. Репертуар видань. Бібліотеки монастирські, навчальних закладів, приватні.

Українська література. Загальні тенденції розвитку літературного процесу. Мемуарно-історична проза. Полемічна, ораторсько-учительська, агіографічна і паломницька проза. Драматургія. Поезія.

Музична культура. Народна музика. Музика в міському середовищі. Музика у магнатських і козацько-старшинських осередках. Музична освіта. Канти. Розвиток церковної музики. Композитор Микола Ділецький та його трактат «Грамматика пінія мусикійського». Звернення українських композиторів до оперного жанру. Видатні композитори Михайло Березовський, Артемій Ведель, Дмитро Бортнянський.

Театральне мистецтво. Декламації та діалоги. Шкільна драма. Інтермедії. Вертеп. Іншомовна драма в Україні. Вплив українського шкільного театру на становлення театрів сусідніх слов'янських народів. Спроба створення гетьманського придворного театру. Російський, польський і австрійський театр в Україні.

Архітектура, образотворче та декоративно-ужиткове мистецтво. Новаторство у містобудуванні. Бароковий стиль в цивільній і церковній архітектурі. Й.-Г. Шедель. Зміна бароко класицизмом (російський ампір). Визначні будівничі В.Растреллі, С.Ковнір, І.Григорович-Барський, Б.Меретин. Розвиток скульптури, головні напрямки і тенденції. Еволюція мистецького декоративного різьблення у витворах іконостасів. Світські напрями декоративного різьблення. Вплив західноєвропейської мистецької традиції. Львівська скульптурна група. Відомі скульптори Теофіл Данилович, Андрій Домбровський, Йоганн-Георг Пінзель, Севастян Фесінгер, Антоніо Осінський, Матвій Полейовський, Михайло Філевич та ін.

Світські мотиви і жанри у живописі. Провідні школи живопису в Україні. Монументальне (церковне) малярство, Італійські традиції на місцевій основі (львівське малярство). Бенедикт Мазуркевич, Станіслав Строїнський, Томаш Чертнер – представники львівських монументалістів. Розвиток станкового живопису. Розписи іконостасів, вітарів. Іван Руткович, Йова Кондзелевич, Юрій Шимонович-молодший,

Василь Петранович. Портретний живопис. Провідні школи живопису. Дмитро Левицький, Володимир Боровиковський, Антон Лосенко. Українська графіка – гравюра і рисунок. Розквіт львівської та київської гравюри. Олександр та Леонтій Тарасевичі, Іван Щирський, Григорій Левицький, Іван Филипович – видатні українські гравери другої половини XVII – XVIII ст.

Традиційність декоративно-ужиткового мистецтва. Церковне і світське золотарство. Пам'ятки золотарства: Царські врата, шати ікон, оправа Євангелій, дарохранильниці, посуд для урочистостей, дорога зброя, жіночі прикраси. Ливарництво: відливання дзвонів, виробництво гармат, саркофагів, люстр, підсвічників, настінних світильників, олов'яного посуду, тощо. Церковне і побутове вишивання. Килимарство та його розвиток. Регіональні традиційно-мистецькі відмінності й особливості. Українське гончарство. Головні осередки гончарства. Розвиток кахлярства. Виробництво скла. Поширення скляної продукції у побуті населення України.

Змістовний модуль 2. Нова та новітня історія та культура України

ТЕМА 6. УКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ У СКЛАДІ РОСІЙСЬКОЇ ТА АВСТРИЙСЬКОЇ ІМПЕРІЙ (КІН. XVIII – У ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ ХХ СТ.)

Адміністративно-територіальний устрій та регіональний поділ. Національне та соціальне становище українського народу. Російський визвольний та польський національно-визвольний рухи на українських землях в 20-30-х рр. XIX ст. Соціально-економічний розвиток українських земель у XIX ст.

Українське національне відродження XIX ст. у європейському контексті. Проблема національної ідентичності та розв'язання її українською інтелігенцією. Вивчення національної історії, фольклорно-етнографічні студії, розвиток української мови і літератури.

Харківські романтики: ментальність та ідеологічні настанови. «Українська школа» в польській літературі, її вплив на розвиток української ідеї. Процеси національної самоідентифікації на Правобережній Україні.

Початок національного відродження в Галичині та на Закарпатті. «Руська Трійця». Революція 1848 р. та політичний рух галицьких українців. Культурні організації в Галичині: Галицько-руська матиця, Народний дім. Перша українська політична організація – Головна руська рада.

Феномен Тараса Шевченка в історії українства і світової цивілізації.

Кирило-Мефодіївське братство: теоретичне обґрунтування української ідеї. Перша українська політична програма нового часу.

Українське національне відродження. Діяльність «Основи». Просвітницька праця української інтелігенції. «Стара громад» та «Київський телеграф». Південно-західний відділ Географічного товариства в Києві – центр розвитку української науки, культури, народознавства.

Проникнення соціалізму. Етичний (громадський) соціалізм і українська ідея Михайла Драгоманова.

Галичина – український П'ємонт. Громадська робота «московфілів» і «народовців». Русько-українська радикальна партія 1890 р. спроба поєднання

соціального і національного в програмних засадах галицьких політичних організацій. Михайло Грушевський і Наукове товариство ім. Т. Шевченка.

Підстави і генеза українського націоналізму. «Братство тарасівців». Обґрунтування економічної самостійності України Юліаном Бачинським. Національний ідеал Івана Франка. «Самостійна Україна» Миколи Міхновського. Революційна українська партія 1900 р. Ідейно-політичні та організаційні засади політичних партій початку ХХ ст.

Співвідношення загальноросійських та українських чинників у суспільно-політичному процесі. Польський політичний рух в Україні. Парламентська і позапарламентська діяльність українських політиків.

Соціальна структура та етносоціальні відносини в Україні. Дискусії про «класовість» і «безкласовість» української нації. Проблеми провідної верстви. Українське дворянство наприкінці ХVІІІ – ХІХ ст., його роль у культурному і політичному житті. Соціокультурна характеристика населення України.

Етнополітичні аспекти історії України ХІХ ст. Взаємозв'язок економічних, політичних, соціальних і етнічних процесів. Російська, польська, єврейська, німецька, чеська, угорська, молдовська і румунська спільноти в Україні. Початок масової еміграції (кінець ХІХ ст.)

Модернізація економіки України в ХІХ ст. Порівняльна характеристика економічного розвитку українських земель у складі Російської та Австрійської імперій в дореформений період. Реформи та їх наслідки. Колоніальний характер економічної політики в Україні. Роль закордонного капіталу в економічному розвитку України. Україна в світовій економіці.

Розвиток української культури наприкінці ХVІІІ – початку ХХ ст. Освіта і наука у підросійській Україні. Реакційна політика царського самодержавства щодо української культури. Структура загальної і професійної освіти. Реформа системи освіти 1803 – 1804 рр. Мережа початково-парафіяльних шкіл. Гімназії, приватні пансіони, інститути шляхетних дівчат, ліцеї. Професійні навчальні заклади: кадетські корпуси, медичні школи, військові училища. Вищі навчальні заклади. Харківський, Київський університети – осередки наукових і науково-педагогічних знань. Наукові товариства в установи. Культурно-освітні заклади, характер їх діяльності. Визначні вчені: Тимофій Осиповський, Михайло Остроградський, Михайло Максимович, Микола Костомаров, Пантелеймон Куліш, Григорій Полетика, Осип Бодянский, Дмитро Бантиш-Каменський, Микола Маркевич, Василь Каразін, Дмитро Журавський, Григорій Калиновський, Михайло Цертелєв, Ізмаїл Срезневський, Олексій Павловський та ін.

Освіта та наукові знання на західноукраїнських землях. Освітня політика правителів Австрійської імперії на західноукраїнських землях. Процес націоналізації української греко-католицької церкви. Роль культурно-просвітницької діяльності відомих діячів греко-католицької церкви в Галичині – Івана Могильницького, Михайла Герасевича, Варлама Компоневича, Івана Лаврівського, Антона Ангеловича, Михайла Левицького, Івана Снігурського, Дениса Зубрицького. Закарпатські культурно-просвітні діячі. Олександр Духнович – будитель катрапорусинської інтелігенції. Освітні та наукові центри. Львівський інститут Оссолінських.

Вплив ідей романтизму на українську культуру. Романтизм та елементи реалізму в літературі. Роль творчості Івана Котляревського в становленні української літератури у пробудженні національної самосвідомості українців. Розвиток української літератури першої половини ХІХ ст. Павло Гулак-Артемівський, Євген Гребінка, Григорій Квітка-Основ'яненко, Левко Боровиковський, Амброзій Метлинський, Маркіян Шашкевич, Яків Головацький, Іван Вагилевський, Олександр Духнович, Олександр Павлович. Їхня літературна спадщина. Тарас Шевченко – основоположник критичного реалізму в українській літературі.

Становлення фольклористики як науки. Збиральницька й видавнича діяльність М.Цертелева. М.Максимович і його збірники пісень. Розвиток фольклористики на західноукраїнських землях. «Русалка Дністрова» (1837 р.) – перший український літературно-науковий альманах.

Театр і музика. Поміщицькі, аматорські, мандрівні театри. Домашні театри Г.Тарнавського в Качалівці на Чернігівщині та А.Троцинського в Кишиневі на Полтавщині. Виникнення професійного театру в Києві, Одесі, Плтаві, Харкові, Катеринославі, Чернігові. Творчість видатних акторів М.Щепкіна, К.Соленика, Т.Пряженківської. Театральні групи на західноукраїнських землях. Музичні товариства, їх діяльність. Музична освіта. Музичні видання. Витіснення духовного канту піснью-романсом. Розвиток професійного музичного мистецтва. Основні центри музичного життя. Творча діяльність композиторів-педагогів О.Аляєва, А.Барсицького, М.Вербицького, Й.Витвицького, М.Глінки, С.Гулака-Артемівського, К.Матезонського. Меценати і шанувальники українського музичного мистецтва Кирило і Андрій Розумовські, М.Галаган, Д.Ширай та ін. Корифеї українського театру. М.Старицький, М.Кропивницький, І.Карпенко-Карий. Леся Українка та Іван Франко в українській драматургії.

Архітектура та образотворче мистецтво. Зміна пишності українського бароко стриманим стилем класицизму. Створення великих міських ансамблів в Одесі, Миколаєві, Катеринославі, Києві, Херсоні, Полтаві. Архітектори Тона де Томон, А.Меленський, В.Беретті, А.Захаров, І.Мартос, А.Мельников. створення палацово-садибних, пейзажно-декоративних парків – «Софіївка» в Умані, «Олександрівка» в Білій Церкві, палацові паркові комплекси в Батурині, Качанівці, Сокиринці, Тростянці та ін.

Професійні і народна скульптура. Вплив класицизму з елементами реалізму. Увінчання в монументальній скульптурі визначних діячів і подій історії України. Творчість відомих українських і російських скульпторів І.Мартоса, П.Клодта, В.Демута-Малиновського, А.Меленського, Ф.Щедріна, С.Шахматова. Видатні галицькі скульптори – С.Фесінгер, А.Осинський, Й.Пінзель, М.Полейовський, І.Оброцький.

Живопис. Розвиток побутового, історичного, пейзажного та інших жанрів малярства. Видатні українські живописці: В.Тропінін, К.Павлов, А.Мокрицький, В.Штернберг, І.Сошенко, М.Сажин, І.Зайцев, Л.Жемчужников, І.Соколов, К.Трутовський. Творчість Тараса Шевченка як художника – новий етап в українському образотворчому мистецтві. Художні школи в Києві, Одесі, Харкові. Діяльність мистецьких об'єднань. Становлення батального живопису. Творчість Л.Жемчужникова, К.Трутовського, М.Пимоненка, С.Васильківського та ін. Українські передвижники. О.Мурашко – засновник Київської малювальної школи (1875 р.). Пошуки нового стилю

в архітектурі. Монументальна і жанрова скульптура. Видатні архітектори : О.Бекетов, Ю.Захаревич, З.Горголевський, Л.Позен, Б.Едкарде, П.Забіла та ін.

Декоративно-прикладне мистецтво та традиційно-побутова культура і звичаї. Святковість і обрядовість. Збагачення трудової обрядовості. Сімейний побут. Весільна обрядовість. Сільські художні промисли. Народний живопис, килимарство, декоративне ткацтво, вишивання.

ТЕМА 7. УКРАЇНА В 1900 – 1920 РР.: ВИЗРІВАННЯ ТВОРЕННЯ НЕЗАЛЕЖНОЇ ДЕРЖАВИ

Україна напередодні та в роки Першої світової війни. Активізація національно-визвольного руху під час першої російської революції 1905-1907 рр. Стратегія і тактика соціально-політичних сил. Створення культурно-освітніх організацій, газет «Громадська думка» і «Рада». Українська депутатська група в I, II і III Державних думах. Національний рух у західноукраїнських землях.

Політичне становище України після революції 1905-1907 рр. обмеження у галузі освіти і науки та інших сферах національно-культурного розвитку. Аграрна політика П. Столипіна в Україні, її економічні та політичні наслідки. Українське питання в IV Державній думі.

Передумови, причини і початок Великої війни. Ставлення до війни різних політичних і громадських груп України. Діяльність Головної Української Ради. Заснування Союзу визволення України. Українська бойова управа і полк Українських січових стрільців.

Женевська українська група лівих соціал-демократів та їх газета «Боротьба». Позиція Товариства українських поступовців. Ставлення української ліберально-демократичної преси («Українська життя» (Москва), «Рада» (Київ) та ін.) до воєнної політики Російської імперії.

Воєнні дії на території України в 1914 р. Окупація російськими військами Східної Галичини і Північної Буковини. Утворення Галицько-Буковинського губернаторства. Австро-угорський терор у західноукраїнських землях. Антиукраїнська політика російської адміністрації.

Переслідування греко-католицького духовенства. Арешт митрополита Андрія Шептицького. Впровадження православ'я у Галичині та Волині. Відступ царських військ. Примусова депортація українського населення до Російської імперії.

Хід воєнних дій в українських землях у 1915 р. Наступ німецьких й австрійських військ. Поразки російської армії. Брусилівський прорив влітку 1916 р.

Бойовий шлях УСС та його оцінка в українській історії та історіографії. Патріотична діяльність інтелігенції в організації допомоги населенню України.

Національно-визвольні змагання українського народу 1917-1920 рр.

Господарська розруха в Україні в роки Першої світової війни. Україна за Лютневої революції. Демократизація суспільно-політичного життя. Заснування Української Центральної Ради. Утворення нових і зміцнення діючих політичних партій та громадських організацій.

Рішення Всеукраїнського національного конгресу 7-8 квітня 1917 р. Перший і другий Універсали УЦР, утворення уряду України – Генерального секретаріату.

Володимир Винниченко. Заходи Центральної Ради щодо національних збройних сил. Перший та другий Всеукраїнські військові з'їзди. Симон Петлюра. Формування Рад робітничих, селянських і солдатських депутатів.

Взаємини Центральної Ради і Тимчасового уряду Росії влітку-восени 1917 р. Визначення кордонів України у межах Російської держави. Соціально-економічна і національно-культурна політика Центральної Ради. Рішення з'їзду народів Росії у Києві (вересень 1917 р.).

Назрівання кризи влади у Росії восени 1917 р. Державний переворот у Петрограді і падіння Тимчасового уряду. III Універсал УЦР. Проголошення Української Народної Республіки.

Загострення внутріполітичної боротьби в Україні наприкінці 1917 р. Проголошення радянської УНР (Харків). Соціальна база радянської влади. Розстановка сил на виборах до Установчих Зборів.

Міждержавні відносини РСФРР і УНР наприкінці 1917 – початку 1918 рр. Агресія більшовицької Росії.

Участь делегації УНР на мирних переговорах у Бресті. IV Універсал. Проголошення незалежності УНР. Умови Брестського мирного договору. Вступ австро-німецьких військ в Україну. Захоплення Румунією Бесарабії.

Згорання демократичної і перехід до авторитарної форми правління. Українська держава. Економічна і культурна політика Павла Скоропадського. Дипломатична діяльність і зміцнення кордонів Української Держави. Церковне питання.

Утворення КП(б)У (липень 1918 р.). Програма більшовиків щодо національно-державного й соціально-економічного устрою України.

Антигетьманська опозиція. Ліквідація гетьманщини. Прихід до влади Директорії, її соціальна і економічна програма. Відносини УНР з країнами Антанти і Росією. Падіння впливу Директорії на українське суспільство. Закінчення Першої світової війни та її наслідки. Вторгнення військ Антанти на південь України.

Визвольний рух у західноукраїнських землях у 1917-1918 рр. Діяльність галицької фракції в австрійському парламенті. Розпад Австро-Угорщини. Проголошення Західноукраїнської Народної Республіки. Євген Петрушевич. Боротьба проти польської експансії. Акт злуки УНР і ЗУНР 22 січня 1919 р.

Соціальний та національний рухи в Буковині та Закарпатті (кінець 1917 – травень 1919 р.). Захоплення цих земель Румунією і Чехословаччиною. Українське питання на Паризькій мирній конференції (січень-червень 1919 р.).

Радянська влада в Україні на початку 1919 р. Перша Конституція УСРР. Християн Раковський. Суть «воєнного комунізму». Селянсько-повстанський рух проти більшовицького режиму. Нестор Махно. Політичні партії України в 1919-1920 рр. Вхід УСРР у воєнно-політичний та економічний союз радянських республік (червень 1919 р.). Добровольча армія А.Денікіна та її відносин з Директорією і урядом ЗУНР. Крах денікінщини в Україні.

Третій радянський уряд в Україні (січень 1920 р.). Одержавлення промисловості. Аграрне питання. Культурна політика. Проголошення Української православної Церкви (травень 1920 р.).

Варшавський договір Директорії з польським урядом (квітень 1920 р.). Бойові дії на російсько-польському фронті весною – восени 1920 р. Укладення Ризького договору (1921 р.). Саморозпуск Директорії. Ліквідація врангелівщини.

Підсумки і уроки української революції 1917-1920 рр. Діяльність українських патріотів в еміграції.

Українська культура на зламі століть. Функціонування української культури як цілісного явища. Освіта і наука. Мережа початкових і середніх загальноосвітніх і професійних шкіл. Університети, спеціальні вищі навчальні заклади. Вища освіта для жінок. Демократизація народної освіти. Активізація передової інтелігенції у справі позашкільної освіти і культурно-освітньої роботи. Діяльність Київського і Харківського товариств грамотності й організація нових. Відкриття недільних шкіл, курсів, бібліотек-читалень. Діяльність Христини Алчевської на Харківщині. «Просвіти» та їх діяльність. Народі університети. Боротьба різних політичних угруповань і партій за вплив на освітні установи і товариства. Закриття царизмом культурно-освітніх закладів і товариств у період реакції, переслідування і гоніння їх діячів.

Демократизація науки. Популяризація наукових знань серед народу. Науково-громадська діяльність вчених: О.Ляпунова, В.Стеклова, С.Реформатського, П.Тутковського, О.Северцова та ін. Досягнення у галузі природничих наук, їх творці. Дослідження історії і культури України. Вчені-історики М.Грушевський, В.Барвінський, Д.Багалій, І.Крип'якевич, О.Єфименко, Д.Яворницький, В.Іконніков, В.Хвойка та ін. Наукові та науково-технічні товариства. Діяльність товариства дослідників природи, фізико-математичних, фізико-хімічних, природознавчих. Київське товариство повітроплавання, його діячі Д.Григорович, І.Сікорський, П.Нестеров. Піонери повітроплавання – вихованці Одеського аероклубу С.Уточкін, М.Єфімов. дослідниця, видавнича, лекційна діяльність історико-філологічного товариства, архівних комісій, товариства історії і старожитностей, з охорони пам'яток старовини і мистецтва. Внесок громадських товариств у науковий прогрес, розширення зв'язків між вченими, їх боротьба проти самодержавної політики обмеження освіти, науки, культури. Міжнародне визнання праць вчених України.

Періодичні видання і книгодрукування. Українські газети і журнали: «Хлібороб», «Рідний край», «Громадська думка», «Рада», «Боротьба», «Літературно-науковий вісник», «Молода Україна», «Світ» та ін. Українські літературні збірники та альманахи. «Києвская старина», «Україна», «Дзвін». Періодична преса на західноукраїнських землях. Українські видавництва.

Піднесення літературно-мистецького життя. Активізація творчих об'єднань. Створення нових. Київське літературно-артистичне товариство (1895 р.), його активні працівники і почесні члени: М.Старицький, М.Лисенко, Леся Українка та ін. Товариство південноросійських художників (1890 р.), Товариство харківських художників (1900 р.), «Союз співацьких і музичних товариств» та ін.

Драматургія і театральне мистецтво. Піднесення громадського значення театального мистецтва. Реалістичні традиції і творчі пошуки українських драматургів і письменників І.Карпенка-Карого, М.Старицького, М.Кропивницького, Г.Хоткевича, Л.Яновської, Лесі Українки, В.Винниченка, С.Васильченка, О.Олеся. Перший український стаціонарний театр М.Садовського (Київ, 1907 р.), його репертуар. Майстри

сцени: М.Заньковецька, Г.Борисоглібська, О.Поянська, С.Паньківський, ЛЛіницька, Ф.Левицький. Початок творчого шляху «Молодого театру» Леся Курбаса. Розвиток аматорського театрального мистецтва. Театральне життя на західноукраїнських землях. Драматичне товариство ім. І.Котляревського у Львові, Львівський театр «Руська бесіда» (М.Садовський), Буковинський народний театр в Чернівцях, Товариство ім. І.Тобілевича в Станіславові та ін.

Музичне життя. Розширення музичної освіти. Становлення оперного мистецтва. Народнопісенна творчість – джерело розвитку української музичної культури. Композиторська і громадсько-культурна діяльність основоположника національної класичної музичної школи Миколи Лисенка. Заснування ним музично-драматичної школи в Києві у 1904 р. (з 1913 р. – консерваторія). Діяльність талановитих композиторів К.Стеценка, Я.Степового, М.Леонтовича, С.Людкевича, Д.Січинського, Ф.Колеси, А.Вахнянина. Заснування у Львові першого музичного інституту ім. М.Лисенка. Українське хорове мистецтво. Хорові колективи.

Архітектура та образотворче мистецтво. Український модерн. Визначні майстри пензля: О.Мурашко, С.Васильківський, С.Світославський, П.Левченко, М.Пимоненко, Г.Світлицький, Ф.Красицький, О.Богомазов, І.Труш, Я.Петрак, О.Новаківський, М.Івасюк та ін. Видатні графіки: О.Кульчицька, М.Самокиш, Г.Нарбут, К.Малевиц, брати Бурлюки.

Панівний стиль модерн в архітектурі у поєднанні з українськими мотивами. Творчість архітекторів В.Городецького, Г.Гая, О.Вербицького, О.Кобелева, О.Бекетова. Дерев'яна архітектура гуцулів і бойків. Оформлення скульптури як самостійного виду національного образотворчого мистецтва. Кращі представники української пластики: Л.Позен, Б.Едуарде, Ф.Балавецький, М.Гаврилко, І.Кавалерідзе, Л.Позен, О.Архипко.

Усна народна творчість. Форма і стиль української народної музики, пісні. Сильове удосконалення традиційного народного прикладного мистецтва і художньої кераміки, художнього ткацтва, килимарства, вишивки, різьблення по дереву, художньої обробки металу. Поширення фабричних виробів у побуті селян і робітників.

Піднесення фізичної культури і спорту. Вироблення системи фізичного виховання. Діяльність «Товариств сприяння фізичному розвитку учнівської молоді», «Соколів», «Січей». Важка атлетика. Іван Піддубний. Спортивні товариства і гуртки. Київське гімнастичне товариство «Російський сокол». Популяризація футболу. Участь спортсменів з України в Всеросійських олімпіадах.

ТЕМА 8. УКРАЇНА ЗА РАДЯНСЬКОЇ ДОБИ (1921 – 1991)

Міжвоєнний період історії України (1921 – 1939 рр.)

Україна у міжнародних відносинах початку 1920 -х рр. УСРР як суб'єкт міжнародного права в 1921-1922 рр. міжнародний статус Східної Галичини до березня 1923 р. уряд ЗУНР в еміграції. Новий поділ України: Ризький мирний договір (березень 1921 р.), рішення Ради послів (березень 1923 р.), бессарабське питання. Утворення СРСР. Союзний договір 1922 р.

Друга хвиля української еміграції. Громадські організації та політичні партії українського зарубіжжя. Реєміграція як суспільно-політичне явище середини 1920-х рр. Східна українська діаспора в 1920-1930 рр.

Тоталітаризм як світове явище. Специфіка тоталітарної влади в Радянській Україні. Репресивний характер комуністичного режиму та його провідники (Л.Каганович, С.Косіор, П.Постишев, М.Хрущов).

Перетворення в УСРР в умовах «нової економічної політики». Колонізаційні аспекти соціально-економічного розвитку західноукраїнських земель у складі Польщі, Румунії, Чехословаччини.

«Соціалістичний штурм». УСРР – головний плацдарм форсованої індустріалізації. Колективізація українського села, методи її здійснення.

Геноцид 1932 – 1933 рр. Демографічні втрати України у 1930-і рр.

Українське національно-культурне відродження у 1920-х рр. Наслідки українізації. Розвиток національних меншин. Культурне життя в західноукраїнських землях. Трагічна доля української інтелігенції. Антирелігійна кампанія в Радянській Україні.

Українська національна ідея: від ліберального до інтегрального націоналізму. Д.Донцов. Український націонал-комунізм. М.Волобуєв, М.Хвильовий, О.Шумський. Діяльність Організації українських націоналістів. Є.Коновалець, А.Мельник, С.Бандера.

Україна у міждержавних відносинах 1920-1930 рр. Англо-французька позиція щодо об'єднання українських земель у незалежній державі. Українське питання у німецькій зовнішній політиці. Мюнхенська угода і боротьба за «чехословацьку спадщину». Карпатська Україна. А.Волошин.

Україна у Другій світовій війні. Українське питання як міжнародна проблема напередодні війни. Західна Україна в колі геополітичних інтересів Німеччини і Радянського Союзу. Таємний протокол до Пакту про ненапад між СРСР та Німеччиною 23 серпня 1939 р.

Початок Другої світової війни. Військові дії СРСР проти Польщі в західноукраїнських землях. Радянсько-німецький договір про дружбу і кордони 30 вересня 1939 р. Перша радянська Західної України. Розкол ОУН.

Радянська Північної Буковини в придунайських землях.

Напад Німеччини на СРСР. Україна у плані «Барбаросса». Відступ Червоної Армії. Евакуація об'єктів народного господарства і населення в східні райони СРСР. Акт відновлення державності України 30 червня 1941 р.

Окупаційні режими в Україні: німецький, румунський, угорський. Нацистський «новий порядок». Вивіз робочої сили до Німеччини.

Створення підпільних організацій та партизанських загонів. Рейди партизанських з'єднань С.Ковпака і О.Федорова. Похідні групи ОУН в окупованих районах України. Бойовий шлях УПА. Р.Шухевич.

Діяльність підприємств, організацій та установ, евакуйованих з України. Внесок учених і митців у перемогу. Український об'єднаний державний університет та інші вузи України.

Основні битви за звільнення України. Внесок визволених регіонів в остаточну перемогу над нацизмом. Допомога економічному відродженню України з боку Канади і США.

ТЕМА 9. УРСР 1945-1991 рр.

Україна в системі міжнародних відносин після Другої світової війни. Урегулювання територіальних питань між Україною, Польщею, Чехословаччиною і Румунією. «Возз'єднання» чи приєднання Закарпаття з Радянською Україною. Передача Криму Україні. Участь України в роботі ООН та інших міжнародних організаціях. Українське питання у міжнародній політиці 1950-х рр. Відгуки в Україні на події «Празької весни». Гельсінський процес та його український відгомін.

Українська діаспора, її інтелектуальний та політичний потенціал. Україна і українці на міжнародних форумах.

Соціально-економічний розвиток України в умовах відбудовчої п'ятирічки. Голод в Україні в 1946-1947 рр. Діяльність Адміністрації допомоги і відбудови Об'єднаних Націй в Україні. Особливості колективізації в західних областях.

Проблеми розвитку народного господарства України в середині 1950-х – першій половині 1960-х рр. Пошуки шляхів удосконалення господарського управління. Україна в системі всесоюзного, європейського й світового господарства. Економічні реформи 1960-х рр. та їх згорання. Посилення кризових явищ.

Суперечливий характер суспільно-політичного життя. Сталінська національна політика в Україні та чистка національних кадрів.

Посилення репресій в Західній Україні. Політична платформа і тактика боротьби ОУН і УПА в 1945-1953 рр. Дії радянських каральних органів. Масова депортація населення. Операція «Вісла». Ліквідація греко-католицької церкви.

Хрущовська «відлига». Лібералізація суспільно-політичного життя. П.Шелест. Етнокультурні деформації. Політика русифікації. В.Щербицький.

Придушення інакомислячих. Українська гельсінська група. Л. Лук'яненко, М. Руденко, П. Григоренко, В. Стус, В. Чорновіл та ін. політв'язні та в'язні сумління.

Українська культура під гнітом тоталітаризму. Антинаціональна політика сталінізму, її згубні наслідки для розвитку української культури. Ідеологізація й одержавлення культурного життя. Ліквідація незалежних культурно-творчих організацій. Адміністративно-вольові методи керівництва культурними процесами. Нігілістичне ставлення до збереження національної самобутності. Переслідування, безпідставні звинувачення діячів культури і науки в політичних злочинах і націоналістичних ухилах. «Варварське» знищення численних пам'яток національної історії та культури в музеях і архівах, зруйнування пам'ятних архітектурних споруд. Втручання партійно-державних установ у релігійне життя. Заборона та переслідування Української Автокефальної Православної церкви, Греко-католицької церкви та інших церковних конфесій. Ліквідація вогнищ польської, грецької, болгарської, німецької літератури, видавництв нацменшостей, закриття їх закладів культури і мистецтва. Антигуманна культурна політика сталінського режиму на західноукраїнських землях.

Створення системи середньої і вищої освіти, культурно-освітніх закладів згідно вимог будівництва соціалізму. Закриття газет і журналів, видавництв, музеїв, театрів, кіностудій, громадсько-культурних товариств. Засудження і вилучення з культурного і наукового обігу творчої спадщини В.Винниченка, Б.Грінченка, М.Грушевського, П.Куліша та інших діячів національної культури і науки, оголошення їх «засновниками» і «проповідниками» буржуазно-націоналістичних концепцій і шкіл.

Українська культура в роки Другої світової війни. Фатальні наслідки для культури усіх регіонів України. Поява праць істориків, письменників, публіцистів, присвячених героїчним сторінкам історичного минулого України. Вихід у світ патріотичних творів П.Тичини, В.Сосюри, М.Рильського, О.Гончара та ін. Тема війни у творах художників. Всенародний ентузіазм у відбудові пам'яток історії та культури України. Українська РСР на міжнародній арені, її участь у заснуванні ООН.

Політико-ідеологічна реакція у перші повоєнні роки – «ждановщина». Л.Каганович і авторитарно-волонтариські методи, їх впровадження під виглядом боротьби проти «націоналізму» і «космополітизму». Суб'єктивістські перекручення у культурному будівництві республіки, гальмування творчих пошуків діячів культури і науки. Нова хвиля звинувачень і переслідувань відомих представників української літератури і мистецтва – О. Довженка, М.Вириківського, Б.Лятошинського, С.Маслова, П.Панча, М.Рильського, В.Сосюри, В.Симоненка, Ю.Яновського; істориків, літераторів, філологів – С.Білоусова, І.Крип'якевича, К.Гуслистого, М.Супруненко, Ф. Ястребаова, А.Малевица, О.Білецького та ін. утвердження так званого «соцреалізму» як загального і єдиного обов'язкового для усіх художнього методу відображення дійсності. Орієнтація на відображення радянської історії на основі сталінського підручника з історії ВКП(б), відхід науковців від правдивого висвітлення історії України.

Часткова лібералізація радянського режиму після 1953 р. Реформування шкільної освіти. Реорганізація вищих навчальних закладів. Надмірна заідеологізованість навчально-виховного процесу. Подальший розвиток природничих, фізико-математичних, науково-технічних і медичних наук. Науково-технічні досягнення й нові галузеві напрямки: електрозварювання, літко- і ракетобудування, космонавтика, кібернетика, використання атомної енергії у мирних цілях. Уставлені вчені світового рівня Є.Патон, О.Богомолець, О.Антонов, В.Глушков, М.Амосов та ін.

Література 1960-1980-х рр. Нові літературні періодичні видання – журнал «Прапор» (Харків, 1956 р.), «Радянське літературознавство», «Народна творчість та етнографія», «Всесвіт» (Київ, 1956, 1957, 1958 р.); газети «Друг читача» (1960 р.), «Літературна Україна» (1962 р.. встановлення республіканських літературних премій імені Лесі Українки, П. Тичини, М.Рильського, Державної премії УРСР ім. Т.Г. Шевченка (1962 р.). Зміна короткочасної хрущовської «відлиги» брежнєвсько-сусловськими «заморозками» другої половини 60-х – першої половини 80-х рр. Тиск партійного диктату на вільнодумство в літературі, переслідування за відступ від приписів «соцреалізму».

Виникнення нових прогресивних тенденцій в літературі, айстри пера т.зв. «третього покоління». Прихід нової хвилі творчих поколінь у поезії, прозі, критиці. Поетичне і прозове «шістдесятництво». Поети-шістдесятники – Дмитро Павличко, Ліна Костенко, Василь Симоненко, Іван Драч, Микола Вінграновський, Борис Олійник, Віталій Коротич, Володимир Коломієць, Володимир Лучук, Роберт Третьяков, Володимир Підпалій, Петро Скунець та ін. Поетична хвиля 70-х років. Поетичні дебюти різнолікої «молоді» поезії 80-90 х рр.

Прозове шістдесятництво. Основні стильові течії у прозі: конкретно-реалістична, лірико-романтична, «хімерна».

Література української діаспори. Діяльність об'єднання МУР (Мистецький Український Рух), спілки письменників «Слово», нью-йоркської групи українських поетів, «празька школа» поетів (Євген Маланюк, Олег Ольжич, Оксана Лятуринська та ін.). Творчість письменників і поетів в еміграції Василя Барака, Уласа Самчука, Івана Багряного, Наталени Королевої, Юрія Косача та ін. Поступове влиття діаспорної літератури в інтегральний досвід українського національного письменства.

Драматургія і театр. Ідеологічна заангажованість «корнійчуківської лінії» в драматургії та її згубний вплив на розвиток театру 1930-60 рр. «Оспівування», «звеличування», ідеалізація переваг усього соціалістичного у душі «соцреалізму». П'єси О.Корнійчука, І.Кочерги, Я.Гаана, М.Зарудного, Є.Кравченка, Ю.Яновського та ін. Драматургія української еміграції – В.Винниченко, О.Олесь, І.Багрянний та ін. Вплив «потепління» 60-х рр. на розвиток української драматургії. Пошук національної специфіки жанру, традиційних скарбів українського фольклору. Поява драматичних творів Олександра Левади («Фауст і смерть»), Михайла Стельмаха («Правда і кривда», «На Івана Купала»). Ідеологічна запрограмованість драматургії 70-80 рр. пов'язана із формулою «переваг соціалістичного радянського ладу» та «суспільство реального гуманізму». Початок пошуку деміфологізації радянської дійсності засобами драматургії й театру. Драматичні твори Юрія Щербака, Каска Минка, Ліни Костенко, Лариси Хоролець, Дмитра Кишелі, Василя Баковича та ін.

Основні тенденції театрального життя 70-80 рр. Пошуки нової сценічної образності. Регламентація та нормування творчих зусиль майстрів сцени ідеологічними і естетичними канонами та кліше «соцреалізму» радянського мистецтва. «Реалізм без берегів» у творчості талановитих театральних режисерів.

Українське музичне мистецтво 60-80-х рр. Музично-концертне життя. Фольклор.

Образотворче мистецтво. Течії, види, жанри в історичному контексті. Народницький реалізм за доби постімпресіонізму. Модерн (сецесія, югендстиль). Примітив – примітивізм – авангард. Офіційне і неофіційне мистецтво доби тоталітаризму. Шістдесятництво та доба постмодернізму.

Скульптура ХХ ст. Скульптурні школи – харківська, київська, львівська. Іван Кавалерідзе. Скульптор Михайло Лисенко та його учні Василь Бородай, Михайло Грицюк, Богдан Довгаль, Юрій Синькевич, Андрій Фушенко, Інна Коломієць та ін.

Архітектура. Стилї та естетична виразність в архітектурі. Історизм та еkleктизм. Неоренесанс. Неокласицизм. Неоготика. Нероманський стиль. Російсько-візантійський стиль. Новоросійський стиль. Український стиль. Модерн і раціоналізм в Україні. Містобудування. Архітектура промислових споруд, житла, громадських споруд. Масові громадські заклади. Театри. Торговельні заклади. Спортивні споруди. Лікувально-оздоровчі заклади. Палаці культури і багатофункціональні зали. Готелі. Туристичні споруди. Вокзали. Палаці одруження. Архітектура музейних комплексів. Охорона історичного середовища і реставрація пам'яток архітектури. Архітектура села радянської доби.

ТЕМА 9. НЕЗАЛЕЖНА УКРАЇНА (1991 – 2023 РР.)

Україна у добу «перебудови». Чорнобильська катастрофа та її наслідки. Піднесення суспільно-політичної активності наприкінці 1980-х рр. «Закон про мови в

Українській РСР» 1989 р. Перший конгрес Міжнародної асоціації українців. Встановлення зв'язків з культурно-освітніми товариствами діаспори. Відновлення діяльності УАПЦ і УГКЦ. Розкол в українському православ'ї.

Вибори 1990 р Нові громадські організації та політичні партії. Декларація про державний суверенітет 16 липня 1990 р. Спроба державного перевороту 19-21 серпня 1991 р. акт про незалежність України 24 серпня 1991 р. Всеукраїнський референдум і вибори президента України 1 грудня 1991 р. Леонід Кравчук – перший президент незалежної України.

Становлення України як незалежної держави. Державотворчі процеси в незалежній Україні. Повернення кримських татар на батьківщину. Статус Криму. Суспільно-політичне життя. Заснування Збройних сил України. Формування нормативно-правової та законодавчої бази нової держави. Конституція України. Прийняття державної символіки. Формування інституту громадянства та соціально-економічні реформи наприкінці ХХ ст. – на початку ХХІ ст.: приватизація засобів виробництва, лібералізація цін, грошова реформа, диференціація суспільства. Демографічні та міграційні процеси. Олігархічна система. Початок інтеграції України в європейський і світовий простір. Політична розбудова суспільства. Рухи протесту на початку 2000-х рр. Помаранчева революція. Україна в системі міжнародних відносин.

Творення нової України. Суспільно-політичне життя України в 2005–2022 рр. Авторитарний режим В.Януковича. Криза української державності у 2013–2014 рр. Революція гідності. Небесна сотня. Анексія Російською Федерацією Криму. Агресія РФ проти України. Гібридна війна Росії проти України. Російсько-українська війна. Добровольчі батальйони. Волонтерський рух. Еволюція реакції світової спільноти на російську агресію. Невдалі спроби мирного врегулювання конфлікту.

Соціально-економічний розвиток України до і після 2014 р. Євроінтеграційний поступ України від 2014 до 2022 р. Режим безвізового в'їзду в країни ЄС для громадян України. Міграційна та демографічна ситуація останнього десятиліття. Автокефалія православної церкви України. Культура і духовність в умовах сучасності.

СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						Заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	п	лаб	інд	с.р.		л	п	лаб	інд	с.р.
1				-	-			-	-	-		
Модуль 1												
Змістовий модуль 1												
Тема 1. Вступ. Предмет, завдання, значення історії України, її періодизація.		2			-	4					2	
Тема 2. Давня історія України.		2	2		-	6					4	
Тема 3. Київська Русь і Галицько-Волинська держава.		2				4	-	2			4	
Тема 4. Українські землі у Литовсько-Польську добу (середина XIV – середина XVII ст.).		2	4			8					4	
Тема 5. Українські землі у козацько-гетьманську добу.		4	4			8		2			4	
Тема 6. Українські землі у складі Російської та Австрійської імперій (кін. XVIII – початок XX ст.).		2				8		2			4	
Тема 7. Українські національно-визвольні змагання (1917–1921 рр.).		2	4			8		2			2	
Тема 8. Українські землі у 20–40-ті рр. XX ст.		4	2			6		2			2	
Тема 9. УРСР в 1945–1991 роках.		2									4	
Тема 10. Україна в сучасну добу		2	4					2			2	
Усього годин		24	20	-		46		8	4		32	

СТРУКТУРА ТА ТЕМИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		стаціонар	заочники
1.	Матеріальна і духовна культура дохристиянської доби.	2	
2	Українські землі у Литовсько-польську добу (середина XIV – середина XVII ст.).	4	
3	Особливості розвитку української культури у XVII–XVIII столітті	4	2
6	Українські національно-визвольні змагання (1917–1921 рр.).	4	2
7	Західноукраїнські землі у 20–40-ті рр. XX ст.	2	
6	Особливості розвитку культури України на сучасному етапі	4	
	Разом	20	4

ТЕМА 1. МАТЕРІАЛЬНА І ДУХОВНА КУЛЬТУРА ДАВНЬОГО НАСЕЛЕННЯ НА ТЕРЕНАХ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

План:

1. Суспільна організація давніх людей, їх заняття і побут. Трипільська культура.
2. Особливості культури кіммерійців, скіфів і сарматів.
3. Культура спадщина античних міст-полісів Північного Причорномор'я та Криму.
4. Етногенез і розселення давніх слов'ян.
5. Міфологія та язичництво східних слов'ян у дохристиянський період.

Методичні поради

При підготовці до семінару студентам варто:

- прослідкувати етапи заселення території сучасної України у давнину;
- оцінити значення трипільської культури, розрізнити досягнення носіїв цієї культури в господарському, суспільному і культурному аспекті;
- звернути увагу на факт тривалого заселення степової України кочівниками, спробувати виділити причини цього явища;
- простежити причини грецької колонізації та особливості культурної спадщини населення античної доби;
- засвоїти сучасні погляди науковців на проблему етногенезу і процес розселення слов'ян, зокрема східних;
- вирізнити специфіку релігійних вірувань та міфології східних слов'ян;
- звернути увагу на перші писемні джерела про давніх слов'ян, проаналізувати доступну інформацію про матеріальну та духовну культуру праукраїнців.

Рекомендована література:

1. Абашина Н.С., Відейко М.Ю. Повість про велике розселення слов'ян. Київ: КРІОН, 2011. 256 с.
2. Булашев Г. Український народ у своїх легендах, релігійних поглядах та віруваннях. К., 1992. https://chtyvo.org.ua/authors/Bulashev_Heorhii/

3. Відейко М. Ю. Шляхами трипільського світу. К.:Наш час, 2007. 296 с.
https://chtyvo.org.ua/authors/Videiko_Mykhailo/Shliakhamy_trypilskoho_svitu/
4. Войтович В.М. Українська міфологія. Київ, 2002.
https://chtyvo.org.ua/authors/Voitovych_Valerii/Ukrainska_mifolohiia/
5. Греченко В., Чорний І., Кушнарук В., Рячко В. Історія світової та української культури. К, 2002. 478 с.
6. Етногенез та рання історія слов'ян: нові наукові концепції на зламі тисячоліть. Львів, 2001. 293 с.
7. Знойко О.П. Міфи Київської землі та події стародавні. К., 1989. 304 с.
8. Історія Криму та кримськотатарського народу. Навчальний посібник. / Бекірова Г., Іванець А., Тищенко Ю., Громенко С., Аблаєв Б. К.: «Кримська родина»; «Майстер Книг», 2020. 200 с.
9. Історія релігії в Україні / За ред. А. М. Колодного, П.Л.Яроцького. К., 1999. 735 с.
10. Історія цивілізації. Україна / Н. С. Абашина, М. Ю. Відейко, О. В. Гопкало та ін.; упоряд. М. Ю. Відейко. Том 1. Від кіммерійців до Русі (X ст. до н.е. – IX ст.). Харків: Фоліо, 6 2019. 586 с.
11. Калакура Я.С., Рафальський О.О., Юрій М.Ф. Українська культура: цивілізаційний вимір. Київ, 2015. (С.84-123).
12. Крим від античності до сьогодення: Історичні студії / Ред. кол.: Смолій В. (відп. ред.), Бачинська О., Боряк Г., Верменич Я., Гуржій О., Даниленко В. (заст. відп. ред.), Крупина В., Кульчицький С., Лисенко О., Литвин В., Матях В. (відп. секр.), Реєнт О., Рубльов О., Чухліб Т. (заст. відп.ред.), Швидкий В. (відп. секр.), Якубова Л. НАН України. Інститут історії України. К.: Інститут історії України, 2014. 707 с.
13. Попович М.В. Нарис історії культури України. К., 1998. 728 с.
14. Українці: народні вірування, повір'я, демонологія. /А.Пономарьов та ін. Київ, 1991. 640 с.
15. Чмихов М.О., Кравченко М.Н., Черняков І.Т. Археологія та стародавня історія України. К., 1992. 180 с.

ТЕМА 2. ЛИТОВСЬКО-ПОЛЬСЬКА ДОБА В ІСТОРІЇ УКРАЇНИ. ГУМАНІЗМ В УКРАЇНСЬКІЙ КУЛЬТУРІ

План:

1. Інкorporація українських земель Литвою. Кревська унія
2. Люблінська унія та її наслідки. Становище українських земель у складі Речі Посполитої.
3. Литовсько – московські війни та доля Чернігівщини.
4. Закарпатські землі у період Середньовіччя та раннього нового часу.
5. Буковинські землі.
6. Вплив європейського ренесансу на культуру руських земель Великого князівства Литовського (постаті Ю.Дрогобич, П.Русин, С. Оріховський та ін)

Методичні поради

При підготовці до семінару студентам варто:

- прослідкувати етапи територіально-політичних змін після смерті останнього князя династії Даниловичів;
- орієнтуватися на картах;
- простежити передумови та основні причини укладення Люблінської унії, спробувати виявити як змінювалося становище різних соціальних станів та груп після укладення унії:
 - простежити етапи та особливості л-московських конфліктів та воєн; оцінити значення битви під Оршею 8 вересня 1514 р. та відображення події в культурі;
 - прослідкувати етапи історичного розвитку закарпатських та буковинських територій у XIV – XVI ст.; знати найвідоміших історичних діячів: король Мятяш Корвін, князь Федір Корятович, Другети, Перені, Драгфі, Добо тощо.
 - оцінити значення європейських духовних віянь на розвиток культури на українських землях, знати головних представників гуманізму – вихідців з українських територій;
 - вирізнити специфіку матеріальної культури населення руських земель Великого князівства Литовського, закарпатських комітатів Угорщини, буковинської частини Молдови тощо.
 - звернути увагу на специфіку правових джерел Лиовсько-польської доби історії України; користуючись хрестоматіями вміти їх охарактеризувати і використовувати при відповіді на семінарах.

Рекомендована література:

1. Александрович В. Українське мистецтво XVI ст. Історія в школах України. 2004. № 1 С. 35-40.
2. Гринь О.В. Практикум з історії України литовсько-польської доби. Чернігів: Видавець Лозовий В.М., 2011. 423 с.
3. Доба Другетів. Нотатки до політичної, соціокультурної та духовної історії Закарпаття Середньовіччя та раннього нового часу : колект.монографія / З.Борбель, В.Женюч, М.Жиленко, С.Ленчіш, І.Міськов, І.Прохненко, О.Ферков, К.-Ш. Ферков; упоряд. О.Ферков; ДВНЗ «Ужгородський національний університет», Факультет історії та міжнародних відносин. Ужгород: Вид-во «РІК-У », 2021. 204 с.
4. Ісаєвич Я. Джерела з історії української культури XVI – XVII ст. К., 1972. 144 с.
5. Ісаєвич Я. Українське книговидання: витоки, розвиток, проблеми. Львів, 2002. 520 с.
6. Історія України: навчальний посібник / під ред. В. А. Смолія. Київ: Альтернативи, 2002. 472 с.
7. Кобаль Й. Федір Корятович у світлі нових джерел. Carpathica – Карпатика. Вип.32. Науковий збірник, присвячений світлій пам'яті педагога і вченого Томаша Сопка. Ужгород, 2005. С.75-115.
8. Кобаль Йосип. До питання про час приходу на Закарпаття подільського князя Федора Корятовича (Історіографічний нарис). Науковий збірник Закарпатського краєзнавчого музею. Випуск VI / Упоряд. і наук. ред. П. Федака. Ужгород: Патент, 2004. С. 6–18.

9. Острозька академія XVI – XVII століття. Енциклопедія. Острог : Видавництво Національного університету “Острозька академія”, 2011. 512 с.: іл.
10. Нариси історії Закарпаття. Т.1. Ужгород, 1993. 436 с.
11. Старченко, Н. Люблінська унія як ресурс формування концепту політичного «народу руського» (1569–1648 рр.). Український історичний журнал. 2019. № 2. С. 4–45.
12. Старченко, Н. Честь, кров і риторика. Конфлікт у шляхетському середовищі Волині (друга половина XVI – початок XVII століття). Київ : Laurus, 2014. 510 с.
13. Старченко Н. Українські світи Речі Посполитої. Історії про історію. Київ: Laurus, 2021. 616 с.
14. Уривалкін О. М. Історія України (середина XIII – середина XVII ст.). Київ: Кондор, 2005. 284 с.
15. Хрестоматія з історії України литовсько-польської доби / Упоряд. Т. Гошко Львів: Видавництво Українського Католицького Університету 2011. 688 с.
16. Яковенко Н. Нарис історії середньовічної та ранньомодерної України. Київ: Критика, 2009. 584 с.

ТЕМА 3. ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ У XVII – XVII СТОЛІТТІ

План:

1. Історичні обставини розвитку української культури.
2. Зміст поняття «мазепинське» бароко та його прояви.
3. Розвиток освіти. Києво-Могилянський колегіум.
4. Наукові знання на українських землях XVII – XVII ст.
5. Особливості української барокової літератури.
6. Козацьке літописання.
7. Українська філософія (Г.Сковорода, Ф.Прокопович);
8. Архітектура, скульптура, живопис (С.Ковнір, І.Григорович – Барський; Бернард Мартин, В.Боровиковський, Д.Левицький, А.Лосенко).
9. Українська музична культура (Максим Березовський, Дмитро Бортнянський, Артем Ведель).

Методичні поради

При підготовці до семінару студентам варто:

- вияснити, які історичні, соціально-економічні фактори впливали на розвиток культури України козацько-гетьманської доби, знати видатних постатей української історії цього часу;

- вміти пояснити зміст поняття «бароко», «козацьке бароко», «мазепинське бароко», оцінити роль гетьмана Івана Мазепи на розвиток різних галузей культури, назвати приклади меценатства гетьмана тощо;

прослідковати етапи становлення середньої та вищої освіти на українських землях раннього нового часу, знати відомих діячів освіти, заклади освіти, вміти

пояснити спільні та відмінні риси діяльності освітніх закладів різних конфесій: православні, католицькі (єзуїтські), протестантські тощо;

- орієнтуватися в специфіці розвитку наукових знань природничого і філософського спрямування, знати головних представників;

- простежити еволюцію барокової літератури та поезії на українських землях, засвоїти основні віхи діяльності найяскравіших представників літературного життя;

- прослідкувати етапи розвитку архітектури та мистецтва, вміти вирізняти різні стилі в архітектурі та живописі, знати відомих будівничих і малярів, скульпторів, музикантів, композиторів тощо;

- оцінити значення козацького літописання для розвитку української історіографії, знати видатних літописців ранньої модерної доби.

європейських духовних віянь на розвиток культури на українських землях, знати головних представників гуманізму – вихідців з українських територій;

Рекомендована література:

1. Александрович В. Українське мистецтво першої половини XVIII ст. Історія в школах України. 2004. № 7. С. 43-47.
2. Білецький П. Українське мистецтво другої половини XVII – XVIII ст. К., 1981. 159 с.
3. Борщак І., Мартель Р. Іван Мазепа. К., 1991. 316 с.
4. Горобець В.М. Присмерк Гетьманщини. Україна в роки реформ Петра І. К., 1998. 321 с.
5. Гуржій О.І. Купецький стан на Лівобережній і Слобідській Україні в другій половині XVII – XVIII ст.: проблеми становлення і розвитку Український історичний журнал. 2004. № 3. С. 3-12.
6. Дашкевич Я. Україна на межі між Сходом і Заходом (XIV – XVIII ст.). Записки Наукового Товариства імені Т.Шевченка. Львів, 1991. Т. 222. Праці історико-філософської секції. С. 28-44.
7. Жолтовський М. Художнє життя на Україні в XVI – XVIII ст. К., 1983. 179 с.
8. Забужко О. Філософія української ідеї та європейський контекст. К., 1993. 126 с.
9. Ісаєвич Я. Братства та їх роль у розвитку української культури XVII – XVIII ст. К., 1966. 248 с.
10. Павленко С. Іван Мазепа як будівничий української культури. К., 2005. 300 с.
11. Плохій С. Наливайкові віра: Козацтво та релігія в ранньомодерній Україні. Критика, 2005. 496 с
12. Салій К. Іван Мазепа і українська православна церква кінця XVII – початку XVIII ст. *Київська старовина*. 1999. № 4. С.159-163.
13. Степовик Дмитро Історія української ікони X-XX століть. Вид. 2-ге, стереотип. К.: Либідь, 2004. 440 с.
14. Степовик Д. Українська графіка XVI–XVIII століть. Еволюція образної системи. К.; Наукова думка, 1982. 333 с.

15. Ступак Ф.Я. Доброчинна діяльність гетьмана і.Мазепи. Український історичний журнал. 2005. № 1. С.138-148.
16. Тимошенко Л. В. Берестейська унія 1596 р. Навчальний посібник. Дрогобич: Коло, 2004. 197 с.
17. Українське барокко та європейський контекст / Ін-т мистецтвознав., фольклору та етнографії ім. М.Т. Рильського АН УРСР, Ін-т мистецтв Польської АН ; редкол. О. К. Федорук (відп. ред.) [та ін.]. К. : Наук. думка, 1991. 256 с.
18. Ульяновський В. І. Історія церкви та релігійної думки в Україні: навчальний посібник. Кн. 1: середина XV – кінець XVI століття. Київ: Либідь, 1994. 256 с.
19. Хрестоматія з історії України литовсько-польської доби / Упоряд. Т. Гошко Львів: Видавництво Українського Католицького Університету 2011. 688 с.
20. Яковенко Н. Нарис історії середньовічної та ранньомодерної України. Київ: Критика, 2009. 584 с.

ТЕМА 4. УКРАЇНСЬКІ НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНІ ЗМАГАННЯ (1917–1921 РР.).

План:

1. Лютнева революція в Росії та Україна. Утворення Центральної Ради.
2. Доба Центральної Ради. Відродження державності.
3. Українська держава гетьмана Павла Скоропадського.
4. Утворення Західноукраїнської Народної Республіки.
5. Директорія і відновлення УНР. Громадянська війна на Україні 1920 – 1921 рр.
6. Встановлення радянської влади на Україні.

Методичні поради

При підготовці до семінару студентам варто:

- розуміти причини і передумови лютневої революції в Росії та її вплив на українські території, які входили до складу Російської імперії;
- в'яснити, які обставини утворення Української Центральної Ради, знати діячів українських політичних сил, та розуміти їх роль в державотворчому процесі;
- вміти охарактеризувати етапи діяльності УЦР, обставини проголошення Універсалів, пояснити специфіку внутрішньої і зовнішньої політики УЦР тощо;
- в'яснити причини невдач УЦР, виділити фактори, які призвели до краху і гетьманського перевороту;
- прослідкувати етапи правління гетьмана Павла Скоропадського, виділити успіхи та прорахунки урядів гетьмана, оцінити роль зовнішньополітичного фактору на діяльність Української Держави;
- простежити суспільно-політичні процеси в Галичині, Буковині та Закарпатті в останні місяці Першої світової війни та після її завершення, етапи утворення ЗУНР;
- вміти охарактеризувати діяльність ЗУНР, назвати головні події та діячів;
- звернути увагу на причини краху ЗУНР;

- простежити наростання невдоволення українського соціуму політикою Павла Скоропадського та прихід до влади Директорії;
- на основі документального матеріалу вияснити особливості внутрішньої політики уряду Директорії і пошуки зовнішніх союзників у боротьбі за збереження державності;
- простежити складу політичну ситуацію в різних частинах України, орієнтуватися в карті, знати основні етапи територіальних змін тощо;
- вияснити головні причини краху Директорії та остаточне встановлення радянського режиму;
- оцінити значення українських національно-визвольних змагань для подальшої історії України.

Рекомендована література:

1. Бойко, О. Д.. Директорія у боротьбі за владу: хід протигетьманського повстання, фактори перемоги. Проблеми вивчення історії Української революції 1917–1921 років. Київ: Інститут історії України НАН України, 2009. 4, 209–236.
2. Брехуненко В. Ковальчук, М. Ковальчук, В. Корнієнко. «Братня» навала. Війни Росії проти України. XII–XXI ст.». / за заг. ред.. В. Брехуненка. К., 2016. 248 с.
3. Верстюк, В. (відп. ред.). Українська держава (квітень-грудень 2018 року): Документи і матеріали: У 2 т. Київ, 2015. Т. 1. 790 с.; Т. 2. 412 с.
4. Гай-Нижник, П. Павло Скоропадський і Власний Штаб гетьмана всієї України: боротьба за владу і державність. Київ: Крок, 2019. 626 с.
5. Гирич І. (Упоряд.). Скоропадський, П. П. Спогади: кінець 1917 – грудень 1918. Київ: Наш формат, 2017. 456 с.
6. Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923. Ілюстрована історія. Львів, 2008. 524 с.
7. Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923. Уряди. Постаті. Львів, 2009.
8. Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923: Док. і мат. Т. 1–2. Ів.-Ф., 2001.
9. Кондратюк К. Новітня історія України. 1914-1945 рр. : навч. Посібник. [ред. Н. Л. Бічуя] ; МОН України, ЛНУ ім. І. Франка. Львів : Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2007. 262 с.
10. Корновенко С., Морозов А., Реєнт О. Українська революція [1917 – 1921] : хрестоматія : для студ. іст. ф-тів вузів України; Ін-т історії України НАН України, Черкаський НУ ім. Б. Хмельницького. Вінниця : Фоліант, 2004. 176 с.
11. Красівський О. Я. Галичина у першій чверті ХХ ст.: Проблеми польсько-українських стосунків. Львів, 2000. 298 с.
12. Кульчицький С. В. Симон Петлюра: "Я вірю і певний, що Україна як держава буде!" / НАН України. Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса. Київ: Парламентське вид-во, 2021. 672 с.

13. Любовець, О.. Політична опора гетьманату П. Скоропадського. Київ, 2009. 131 с.
14. Осташко, Т., Терещенко, Ю. (Упоряд.). Скоропадський Павло. Спомини: кінець 1917 – грудень 1918 року. Київ: Темпора, 2019. 756 с.
15. Пиріг, Р. Я. Відносини України і Центральних держав: нетипова окупація 1918 року. Київ: Інститут історії України НАН України, 2018. 357 с.
16. Пиріг, Р. Я. Діяльність урядів гетьманату Павла Скоропадського: персональний вимір. Київ: Інститут історії України НАН України, 2016. 518 с.
17. Сергійчук В. І. Українська соборність. Відродження українства в 1917–1920 роках. К. : Українська Видавнича Спілка, 1999. 416 с.
18. Смолій, В. (відп. ред.). Україна й українці в постімперську добу (1917–1939). Київ: Академперіодика, 2021. 617 с.
19. Солдатенко, В. Ф. Україна: революційна доба й наступні десятиліття: історико-історіографічні есе. Київ: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2021. 520 с.
20. Українська Центральна рада: Документи і матеріали. У 2 т. – Т. 1: 4 березня – 9 грудня 1917 р. / Упорядн.: В. Ф. Верстюк (керівник), О. Д. Бойко, Ю. М. Гамрецький, Г. М. Михайличенко, А. П. Огінська, Т. С. Осташко, В. М. Устименко, Є. П. Шаталіна, О. Й. Щусь, Л. В. Яковлева; Ред. кол.: В. А. Смолій (відп. ред.), В. Ф. Верстюк (заст. відп. ред.), Ю. М. Гамрецький, Б. В. Іваненко, Ю. Ю. Кондуфор, С. В. Кульчицький, Є. П. Шаталіна, О. Й. Щусь, Л. В. Яковлева. НАН України. Інститут історії України. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України. К.: Наук. думка, 1996. – 590 с.

ТЕМА 5. ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ В МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД.

План:

1. Західноукраїнські землі у складі відновленої Польщі.
2. Включення Закарпаття до складу Чехословацької республіки. Карпатська Україна.
3. Політичне та економічне становище Буковина у 1920-30 х рр.
4. Розвиток культури на західноукраїнських землях у першій половині ХХ ст.

Методичні поради

При підготовці до семінару студентам варто:

-Орієнтуватися в територіально-адміністративних змінах, які сталися відносно українських земель в результаті Паризької мирної конференції, знати карту і хронологію подій;

-Вияснити основні риси політики польської держави стосовно українців Східної Галичини, знати політичних діячів українського національного руху міжвоєнного періоду;

-Простежити етапи політичної активності закарпатської інтелігенції у пошуках державно-політичного майбутнього краю, розуміти фактори,

які визначили приєднання краю до новоствореної Чехословаччини, знати найвідоміших політичних діячів;

- Проаналізувати зовнішньополітичні та внутрішні фактори отримання автономії Підкарпатської Русі, а також проголошення незалежності Карпатської України 15 березня 1939 р.;

- Оцінити значення проголошення української державності на Підкарпатській Русі;

- Простежити етапи і специфіку румунського політичного режиму на Буковині;

- Спробувати порівняти політичне та соціально-економічне становище українців західноукраїнських земель, які перебували у складі різних держав;

- Уміти виділити особливості культурного життя населення західноукраїнських земель, знати про освітні заклади, діячів різних галузей культури тощо.

Рекомендована література:

1. "Пацифікація": польські репресії 1930 року в Галичині / Роман Скакун ; Ін-т історії Церкви Укр. католического університету. Львів : Вид-во Укр. Католического університету, 2012. 171 с.
2. Буковина 1918–1940 рр.: зовнішні впливи та внутрішній розвиток (Матеріали і документи) / Упор. та ред. С.Д. Осачука. Чернівці, 2005.
3. Буковина. Історичний нарис. Чернівці, 1998. 417 с.
4. Вегеш М., Токар М., Басараб М. Карпатська Україна в контексті українського державотворення. Ужгород: Капати, 2008. 256 с.
5. Закарпаття 1919–2009 років: історія, політика, культура / україномовний варіант українсько-угорського видання / Під ред. М.Вегеша, Ч.Фединець; [Редколег. Ю.Остапець, Р.Офіцинський, Л.Сорко, М.Токар, С.Черничко; Відп. за вип. М.Токар]. Ужгород: Видавництво «Ліра», 2010. 720 с.
6. Зашкільняк Л. О., Крикун М. Г. Історія Польщі: Від найдавніших часів до наших днів. Львів, 2002. 752 с.
7. Коріненко П. С. та ін. Курс лекцій з історії України. У 4-х ч. Ч. IV.: Новітня історія України (1939 – 2007): навч. посіб. / Коріненко П. С., Терещенко В. Д., Бармак М. В.; Тернопільський державний педагогічний університет імені В. Гнатюка. Тернопіль : Астон, 2007. 399 с.
8. Литвин В. Україна: міжвоєнна доба (1921–1938 рр.). К.: Альтернативи, 2003. 512 с.
9. Мотика Гжегож. Від волинської різанини до операції «Вісла». Польсько-український конфлікт 1943-1947 рр. К., 2013. 364 с.
10. Україна крізь віки в 15 т. Т. 11.: Україна між двома світовими війнами (1921–1939 рр.). К. : Альтернативи, 1999. 335 с.
11. Хроніка Закарпаття: 1867–2010; Kárpátalja évszámokban: 1867–2010 / українсько-угорське двомовне видання; ukrán–magyar kétnyelvű kiadvány. / Серія

«Studia Regionalistica»; НДІ політичної регіоналістики; ДВНЗ «Ужгородський національний університет». – Ужгород: Видавництво «Карпати», 2011. 310 с.

ТЕМА 6. ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

План:

1. Соціокультурна ситуація в Україні: мовна проблема, декомунізація, дерусифікація.
2. Постмодернізм в сучасному українському мистецтві.
3. Постмодернізм в сучасній українській літературі.
4. Сучасна українська кінематографія.
5. Сучасний український театр.
6. Розвиток української музики.
7. Український спорт.

Методичні поради

При підготовці до семінару студентам варто:

-Орієнтуватися в еволюції соціокультурної ситуації в Україні після проголошення незалежності та розбудови державності, простежити нормативно-правові документи, які визначають і регулюють розвиток культури, освіти, науки, спорту тощо;

-Звернути увагу на проблему вживання української мови у різних сферах державного, суспільного, культурно-освітнього і повсякденного життя від 1991 року і до нині, оцінити роль мовних конфліктів, маніпуляції різних політичних сил на ґрунті використання мови тощо;

-Простежити етапи декомунізації, дерусифікації в Україні, вияснити причини невдач цього у перші десятиріччя незалежності, оцінити стан декомунізації та дерадянізації на сьогодні;

-Спробувати вияснити у якій міри вплинула на розвиток різних сфер культури революція гідності, російська окупація Криму та Донбасу у 2014 р., російсько-українська війна, та повномасштабне вторгнення рф 24 лютого 2022 р.

-Знати відомих письменників, поетів, драматургів, композиторів, художників тощо України сучасності;

- Оцінити стан розвитку різних сфер культури і спорту України;

- Уміти виділити особливості повсякденного життя, побутової культури населення України на сучасному етапі.

Рекомендована література:

1. Берегова О. Постмодернізм у камерних творах українських композиторів у 80 – 90-х роках 20-го сторіччя. К., 1995. 141 с.
2. Бернштейн Л.Ю. Етнонаціональні проблеми розбудови громадянського суспільства в сучасній Україні. К., 2003. 117 с.

3. Бубка С. Н., Булатова М. М. Олімпійське сузір'я України: атлети. 2-ге вид. Київ : Олімпійська література, 2011. 165 с.
4. Бусол В., Дьоміна О. Фехтування в Україні: історія та сучасний стан. Київ : Літера-Графік, 2013. 71 с.
5. Воронік Д. Конструювання образу героя в українському кіно періоду незалежності. Мистецтвознавчі записки. 2018. Вип. 34. С. 71-78.
6. Гриценко О.А. Г 82 Декомунізація в Україні як державна політика і як соціокультурне явище. Київ: Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України; Інститут культурології НАМ України, 2019. 320 с.
7. Єпик Л. «Українське героїчне кіно ХХІ століття: патріотичний і культурологічний виміри. Global science and education in the modern realities 2020» : матеріали Конференції. 2020. Вип. 1. С. 458–460.
8. Єпик Л. Українське героїчне кіно ХХІ століття: патріотичний і культурологічний виміри. Global science and education in the modern realities 2020 : матеріали Конференції. 2020. Вип. 1. С. 458-460.
9. Збірник наукових праць «Сучасне мистецтво». <http://sm.mari.kyiv.ua/index>
10. Зубавіна І. Б. «Кінематограф незалежної України: тенденції, фільми, постаті». Київ : ФЕНІКС, 2007. 296 с.
11. Іванишин П. Постмодернізм і національно-духовна ідентифікація. Українські проблеми. 1999. - № 1-2. С.123-129.
12. Іванов О. В., Миленко В. О., Панкратов Є. П. та ін. Кращі футбольні клуби Європи. Харків : Фактор, 2009. 192 с.
13. Калениченко А. Українська масова музична культура: здобутки, проблеми, шляхи розв'язання. ІМФЕ ім. М. Рильського НАН України. – Київ, 2004. Вип. 5. С. 50-56.
14. Кацуба М. Художнє кіно як засіб формування масової політичної свідомості. Політичний менеджмент. 2013. № № 1-2. С. 136-144.
15. Костинюк Л. Роль театрального мистецтва у часі війни. <https://zbruc.eu/node/115133>
16. Кулик Т. Сучасне українське кіно: інструкція з користування. URL: <https://cutt.ly/ggBswig>
17. Людина і культура в умовах глобалізації: Зб. наук, статей. К., 2003. 402 с.
18. Манько С. Б. Мюзикл і рок-опера в українському соціокультурному просторі. *Культура України*. 2012. Вип. 39. С. 268-276.
19. Мовна ситуація в Україні: між конфліктом і консенсусом. К.: ІПіЕНД імені І. Ф. Кураса НАН України, 2008. 398 с.
20. Мончук О., Денисенко О. Не знімати фільми, які б підносили українську національну свідомість, – це все одно, що не давати нашим воякам набої. URL: <https://cutt.ly/tgBsC45>
21. Національні відносини в Україні у ХХ ст.. Збірник документів і матеріалів / Упорядник М.І.Панчук та ін. К.:Наукова думка, 1994. 540 с.

22. Новаторські мистецькі напрямки і течії в театральному процесі України першої третини ХХ століття: веб-сайт. URL: <http://disser.com.ua/content/272919.html>
23. Нове українське кіно. Кінопортал. URL: <https://www.cinema.in.ua/>
24. Поліщук Я. Література ХХІ століття: прогностичний начерк. *Літературний процес: методологія, імена, тенденції*. 2013. Вип. 2. С. 67–70.
25. Приступа Є. Н., Пилат В. С. Традиції Української національної фізичної культури. Львів : Троян, 1991. 102 с.
26. Прокоф'єва А.М. Сучасний музичний простір у контексті масової культури. *Культура України*. Вип. 32. 2011. С.240-247.
27. Рева Ю. А. Естрадне мистецтво в соціокультурному процесі. Мистецтвознавчі записки. Вип. 10. Київ : Міленіум, 2006. С. 141-149.
28. Сахарук, В. (2021). Реальність і міфи сучасного українського мистецтва. *Збірник наукових праць «Сучасне мистецтво»*, (17), 209-218.
29. Сутула В., Булгаков О., Дейнеко А., Лученко Л. Основні тенденції та суперечності в розвитку сучасного спорту. Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві : збірник наукових праць. № 3 (35), 2016. С.26-32.
30. Сушко Р. О., Волошин А. П. Жіночий баскетбол України. Київ : МП Леся, 2012. 252 с.
31. Харчук Р. Б. Сучасна українська проза: Постмодерний період : [навч. посіб.] К.: Академія, 2008. 248 с.
32. Хромаєв З. М., Волошин А. П. Баскетбол незалежної України. Київ : МП Леся, 2006. 182 с.
33. Як змінилася українська музика за рік повномасштабного вторгнення. <https://mediavista.com.ua/archives/4998>

САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТА

У процесі освоєння дисципліни «Історія та культура України» особливу увагу слід приділити головним напрямкам організації **самостійної роботи**. Студенти повинні ознайомитися з найбільш ефективними її формами, які широко використовуються в сучасній системі вищої освіти, зокрема, з'ясувати методичні вимоги до роботи з підручниками, науковою, науково-популярною та довідковою літературою, історичними документами, витворами мистецтва за історичною тематикою, чітко обґрунтувати доцільність і головні принципи використання у навчальному процесі новітніх інформаційних технологій. Студентам необхідно уважно ознайомитись зі «Вступом» до планів семінарських занять, з'ясувати домінуючі положення Болонського процесу, звернути увагу на форми контролю та критерії оцінки знань, які покладені в основу новітньої, кредитно-модульної системи вищої школи.

Самостійна робота студента проходить в бібліотеках та в мережі Internet. Новітня інформаційна база всесвітньої мережі дає можливість студенту швидко і без перешкодо ознайомитися з сучасними монографіями, документами, альтернативними точками зору різних авторів на конкретні проблеми.

Самостійна робота студента з документами та фаховою літературою формує вміння орієнтуватися в розмаїтті думок і підходів, творчо осмислювати одержані знання.

ТЕМИ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

1. Трипільська культура в історії українського народу.
2. Антська держава та її значення.
3. Київська Русь і Галицько-Волинське князівство у системі міжнародних відносин IX – XIII ст.
4. «Києворуська спадщина» і сучасні погляди на проблему.
5. Етапи становлення і розвитку Галицько-Волинської держави
6. Король Данило і галицькі бояри
7. Берестейська церковна унія в історичній ретроспективі.
8. Реформи Петра Могили: причини і наслідки.
9. Богдан Хмельницький – видатний державний діяч і полководець, фундатор Української держави.
10. Петро Дорошенко – «сонце» Руїни.
11. Гайдамацький рух. Коліївщина.
12. Українське національне відродження XIX ст. у європейському контексті.
13. Роль Тараса Шевченка у духовному відродженні нації.
14. Культурно-освітнє товариство “Просвіта”: створення та діяльність.
15. Революція 1848 р. та політичний рух галицьких українців.
16. Етичний (громадський) соціалізм і українська ідея Михайла Драгоманова.
17. Галичина – український П’ємонт.
18. Іван Франко – митець і громадський діяч.
19. Історико-політичний портрет Михайла Грушевського.
20. Крути: біль і пам’ять.
21. Голодомор в Україні у 1932-1933 рр.
22. Українське відродження 1920-х рр.
23. Організація українських націоналістів: ідея та діяльність.
24. Українська культура в роки Другої світової війни.
25. «Возз’єднання» Закарпаття з УРСР.
26. Українська культура під гнітом тоталітаризму
27. Українське музичне мистецтво 1960-80-х рр.
28. Шістдесятники та дисидентський рух.
29. Основні тенденції театрального життя Радянської України 1970-80 рр.
30. Петро Шелест і Україна.
31. Українське студентство у боротьбі за державну незалежність.
32. Українці, які прославили незалежну Україну.
33. Видатні жінки в історії України.

34. Андрей Шептицький духовний лідер українського народу.
35. В'ячеслав Чорновіл – український дисидент та борець за Українську незалежну державу.
36. Культурно-мистецький шлях Володимира Івасюка.
37. Алла Горська - українська шістдесятниця, художниця, дисидентка.
38. Іван Миколайчук – легенда українського поетичного кіно.
39. Богдан Ступка – корифей сучасного українського театру і кіно.
40. Ліна Костенко – поетеса епохи.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА ДО УСЬОГО КУРСУ

- Акимович Є. О. Українська культура в історичному вимірі (IX-XVII ст.). –Одеса : Маяк, 2009. 496 с.
- Бойко О. Д. Історія України : Посібник / Олександр Дмитрович Бойко. 2-е вид., доп. К. : Академвидав, 2004. 656 с.
- Бойко О. Новітня історія України. 2014–2019. К.: Академія, 2020. 160 с.
- Бойко Ю.М. Історія української культури в біографіях видатних діячів. Частина II. Випуск 3 (XIX століття). Вінниця: ВНАУ, 2020. 84 с.
- Бойко Ю.М. Історія української культури в біографіях видатних діячів. Частина II. Випуск 1 (18 – початок 19 ст.).Вінниця: ВНАУ, 2014. 74 с.
- Бойко Ю.М. Історія української культури в біографіях видатних діячів. Частина II. Випуск 2 (кінець XVIII - XIX століття). Вінниця: ВНАУ, 2015. 46 с.
- Бойко Ю.М. Історія української культури в біографіях видатних діячів. Частина I (IX – початок XVIII століття). Вінниця: ТОВ «Нілан -ЛТД», 2013. 126 с.
- Бокань В. Історія культури України: навчальний посібник / В. Бокань, Л. Польовий. 3-е вид., стер. К. : МАУП, 2002. 256 с.
- Грицак Я. Нарис історії України: формування модерної української нації XIX-XX ст. К.: Генеза, 2000. 249 с.
- Грицак Я. Подолати минуле: глобальна історія України. Київ: Портал, 2022. 416 с.
- Гендерний підхід: історія, культура, суспільство Під редакцією Ліліани Гентош, Оксани Кісь. Львів ВНТЛ-Класика 2003. 250 с.
- Закарпаття 1919–2009 років: історія, політика, культура / україномовний варіант українськоугорського видання / Під ред. М.Вегеша, Ч.Фединець; [Редколег. Ю.Остапеч, Р.Офіцинський, Л.Сорко, М.Токар, С.Черничко; Відп. за вип. М.Токар]. – Ужгород: Видавництво «Ліра», 2010. 720 с.
- Історія Криму та кримськотатарського народу. Навчальний посібник. / Бекірова Г., Іванець А., Тищенко Ю., Громенко С., Аблаєв Б. К.: «Кримська родина»; «Майстер книга», 2020. 200 с.
- Історія України / Керівник авт. кол. Ю. Зайцев. Вид. 2-ге зі змінами. Львів : Світ, 1998. 448 с.
- Історія України : Нове бачення. Верстюк В.Ф., О.В.Гарань, О.І.Гуржій та ін.; під ред. В.А. Смолія. Київ : Альтернативи, 2000. 464 с.

Історія України ХХ - початку ХХІ століття/ за заг. ред. Смолія В.А. : Навчальний посібник. Київ : Знання, 2004. 582 с.

Історія України : Навчальний посібник для студентів неісторичних спеціальних вищих закладів освіти. Черкаси : Черкаський ЦНТЕІ, 2007. 474 с.

Історія України : Навчально-методичний посібник / За ред. акад. В.М.Литвина. Київ : Знання, 2006. 607 с.

Історія України: навчальний посібник / за ред. проф. М. П. Гетьманчука. Львів: ЛьвДУВС, 2015. 400 с.

Історія України: підручник для студентів неісторичних спеціальностей вищих навчальних закладів / О.М. Бут, М.І. Бушин, Ю.І.Вовк та ін.; за заг. ред. д.і.н., проф. М.І.Бушина, д.і.н., проф. О.І.Гуржія; М-во освіти і науки України, Черкас. Держ. Технол. Ун-т. Черкаси: ЧДТУ, 2016. 644 с.

Історія України: Хрестоматія / Упоряд. В.М.Литвин. К.: Наукова думка, 2013. 1056 с.

Історія української культури: Курс лекцій (під загальною редакцією доктора історичних наук С.О.Костишевої. К.: ІВЦ «Видавництво «Політехніка», 2010. 334 с.

Крим від античності до сьогодення: Історичні студії / Відп. Руд. В.Смолій. К.: Інститут історії України, 2014. 708 с.

Крисаченко В. Історія Криму. Кримське ханство. Навчальний посібник. К.: Твім інтер, 2000. 333 с.

Литвин В. Історія України : Підручник / Від.ред.В.А.Смолій. Київ : Наукова думка, 2006. 728 с.

Нариси історії України. 1991-2021. / За ред. М.Мінакова, Г.Касьянова, М.Роджанскі. Київ, Laurus, 2021. 344 с.

Нартов В.В. Історія України з давніх-давен до сьогодення. Харків : Книжковий клуб, 2006. 352 с.

Новітня історія України (1900-2000): Підруч. / А.Г. Слюсаренко, В.Г. Гусев. В.П. Дрожжин та ін. К.: Вища шк., 2000.

Остафійчук В.Ф. Історія України: сучасне бачення : Навчальний посібник / Василь Фокович Остафійчук. 4-те видання, виправлене. Київ : Знання-Прес, 2008.424 с.

ПЕРЕЛОМ: Війна Росії проти України у часових пластах і просторах минушини. Діалоги з істориками. У 2-х кн. – Кн. 1 / Відп. ред. В. Смолій; Упоряд.: Г. Боряк, О. Ясь. НАН України. Інститут історії України. Київ: Інститут історії України, 2022. 802 с.

ПЕРЕЛОМ: Війна Росії проти України у часових пластах і просторах минувшини. Діалоги з істориками. У 2-х кн. – Кн. 2 / Відп. ред. В. Смолій; Упоряд.: Г. Боряк, О. Ясь. НАН України. Інститут історії України. Київ: Інститут історії України, 2022. 803-1526 с.

ПЕРЕЛОМ: Війна Росії проти України у часових пластах і просторах минувшини. Діалоги з істориками. – Кн. 3 / Відп. ред. В. Смолій; Упоряд.: Г. Боряк, О. Ясь, С. Блащук. НАН України. Інститут історії України. Київ: Інститут історії України, 2023. 844 с.

Попович М. Нарис історії культури України. К. : АртЕк, 1998. 728 с.

Світлична В.В. Історія України. 4-те видання. Київ : Каравела, 2007. 400 с.

Українська культура: цивілізаційний вимір / Я. С. Калакура, О. О. Рафальський, М. Ф. Юрій. К.: ППіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2015. 496 с.

Яковенко Н. Нарис історії середньовічної і ранньомодерної України. - 2-ге вид. К., 2005.

Інформаційні ресурси в мережі Інтернет

Сайт Інституту історії України НАН України. Електронна бібліотека

[http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?C21COM=S&I21DBN=ELIB&P21DBN=ELIB&S21FMT=brief_elib&S21ALL=\(%3C.%3EIHU%3D!%3C.%3E\)&S21SRW=dp&S21SRD=DOWN&S21STN=1&S21REF=15&S21CNR=10](http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?C21COM=S&I21DBN=ELIB&P21DBN=ELIB&S21FMT=brief_elib&S21ALL=(%3C.%3EIHU%3D!%3C.%3E)&S21SRW=dp&S21SRD=DOWN&S21STN=1&S21REF=15&S21CNR=10)

Ізборник <http://litopys.org.ua/>

Український центр вивчення голокосту. <http://holocaust.kiev.ua/>

Онлайн бібліотека україномовної літератури. <https://chtyvo.org.ua/>

Історична правда. <https://www.istpravda.com.ua/>

Історична правда в деталях https://www.youtube.com/@istorychna_pravda

Україна Incognita <https://ukrainaincognita.com/>

<https://www.youtube.com/channel/UC5yhp0L4vgJceOPx2DMMYg>

Український Інститут національної пам'яті <https://uinp.gov.ua/>

Центр досліджень українського визвольного руху <https://avr.org.ua/>

Історія без міфів. <https://www.youtube.com/@IstoriyaBezMifiv>

СЛОВНИК ТЕРМІНІВ І ПОНЯТЬ, ЯКІ ПОТРІБНО ЗНАТИ ПРИ ВИВЧЕННІ КУРСУ «ІСТОРІЯ ТА КУЛЬТУРА УКРАЇНИ»

Агіографія (від грец. «святий» і «пишу») – вид церковно-історичної літератури, який містить життєписи святих; це розповіді про духовних і світських осіб, канонізованих християнською церквою.

Алегорія – іносказання, вираз абстрактного поняття через конкретний образ, наприклад голуб з гілочкою оливи в дзьобі – алегорія миру.

Ампір – пізній класицизм, початку ХІХ століття виник у Франції за правління Наполеона І. і поширився в Європі. Для нього характерні урочистість, прославлення імператорської влади, широке використання форм, сюжетів імператорського Риму.

Анімізм – одна з первісних форм релігії, пов'язана з існуванням душі усіх предметів і явищ.

Апсида – східна частина храму, де знаходиться вівтар. Апсида має форму півкруглого, прямокутного чи багатокутного виступу будівлі, перекритого пів куполом.

Артефакт – створене людиною, суспільством, продукт культури.

Бароко – художній стиль, який поширився в Європі, Латинській Америці в кінці ХVІ–ХVІІ столітті. Для бароко характерні динаміка, драматизм, внутрішня суперечність, підкреслена емоційність, пишність, гра світла і тіні, театральність. У кожній країні бароко набувало яскраво виражених національних рис.

Берестяні грамоти – давньоруські тексти, розміщені на бересті (корі берези) шляхом видавлювання чи видряпування спеціальною палкою – писалом. За змістом це короткі листи світського характеру, доручення, боргові зобов'язання, чолобитні, любовні послання, учнівські вправи тощо.

Вандалізм (від назви племені – «вандали») – дике руйнування культурних і матеріальних цінностей.

Вертеп («вертеп» з грец. – печера, в якій народився Ісус) – вид мандрівного лялькового театру, що ставив п'єски, пов'язані із біблійним різдвяним сюжетом.

Вівтар (лат. altare – високий жертовник) – місце для жертвопринесення або жертовне вогнище. Спочатку в. споруджували з землі або дерну, пізніше, коли стали будувати храми – з каменю або металів. В., як правило, стояли на східному боці святині перед зображенням божества. У Римі їх зводили не лише богам, а й героям, пізніше також імператорам. Вівтарі в греків та римлян були не тільки у святинях, їх споруджували на площах, вулицях, полях, у священних гаях, біля священних річок. Іноді в. просто неба досягали значних розмірів (приміром, Пергамський вівтар Зевса).

Геноцид (грец. – «рід», «плем'я» та лат. – «убиваю») – цілеспрямовані дії з метою знищення повністю або частково окремих груп населення чи цілих народів за національними, етнічними, расовими або релігійними мотивами. До таких дій належать: вбивство членів цієї групи; нанесення тяжких тілесних або психічних ушкоджень членам такої групи; навмисне створення членам групи життєвих умов, які розраховані на повне або часткове знищення групи; дії, розраховані на унеможливлення народження дітей в середовищі групи; насильницька передача дітей цієї групи іншій групі. Прикладами геноциду є Голодомор проти українського народу, Голокост єврейського народу.

Готика – художній стиль, який панував у Західній Європі в ХІІ–ХІV століттях.

Гравюра – вид графічного мистецтва, в якому зображення отримують внаслідок відбитку на папері з дошки (металевої, дерев'яної), на яку заглибленими лініями нанесено малюнок. Високого рівня мистецтво гравірування досягло в типографії Києво-Могилянської академії.

Графіка – вид образотворчого мистецтва, основним зображальним засобом якого є малюнок, виконаний на папері, тканині тощо олівцем, пером, пензлем, вуглиною або відбитий на папері зі спеціально підготовленої форми.

Графіті – написи та малюнки, виконані в давнину майстрами-будівельниками або й відвідувачами на стінах архітектурних споруд, а також на різних предметах.

Гуманізм – сукупність поглядів, які виражають повагу до гідності і прав людини, її цінності як особи, турботу про благо людей, їх всебічний розвиток, створення сприятливих для людини умов суспільного життя.

Депортація – примусове виселення (в судовому або адміністративному порядку) особи чи народу з місця постійного проживання і поселення його на новому місці з обмеженою свободою пересування.

Дисидентство (від лат. «незгодний, інакодумець») – 1) у країнах Західної Європи течія, релігійні погляди якої розходяться з догматами панівної церкви; 2) напрям, опозиційний панівній ідеології СРСР у 1950–80 рр. У дисидентському русі в Україні брали участь представники різних верств населення, особливо інтелігенція. Вони різними формами і методами виступали проти всевладдя КПРС, переслідувань за політичні та релігійні переконання, порушення прав людини. Основним їхнім прагненням було: реалізація права на самовизначення, задоволення культурних потреб, у першу чергу використання рідної мови, формування елементів громадянського суспільства, дотримання прав людини.

Дума – словесно-музичні твори історичного змісту, які виконувались і виконуються у супроводі бандури, кобзи або ліри народними співцями – кобзарями. Складають героїчний епос українського народу, у якому оспівуються подвиги козацтва. Склалися у XV–XVIII століттях.

Еклектика – поєднання в одному творі елементів різних історичних стилів. У другій половині XIX століття – один з варіантів історичного стилю, що орієнтувався на відродження художніх стилів минулого.

Експресіонізм – художній світогляд, який відобразив ситуацію безвихідності самотньої людини у ворожому їй світі.

Епос – сукупність народних героїчних пісень, сказань, поем. Оповідний рід літератури, що, на відміну від лірики і драми, характеризується розповідно-описовою (епічною) формою, широтою зображення подій і характерів.

Євангеліє – частина Біблії, чотири пов'язані спільною темою релігійні твори, що становлять основну частину Нового Заповіту.

Ікона (грец. «малюнок», «образ», «зображення») – живописне, мозаїчне або рельєфне зображення Ісуса Христа, Богородиці, святих і подій Святого Письма.

Іконостас – стіна з іконами, що відокремлює вівтар від решти простору храму (однорядний чи багаторядний).

Імпресіонізм (від фр. *impression* – враження) – художній напрям у мистецтві останньої третини XIX ст. – поч. XX ст., що проголошував основною метою мистецтва і літератури передачу скороминучих вражень, безпосередніх відчуттів митця.

Сформувався у Франції спочатку у пейзажному живописі, згодом у скульптурі, музиці, театрі, літературі.

Ініціація – обряд посвячення юнаків у повноправні члени суспільства, що імітував вмирання та нове народження або перетворення на іншу істоту.

Каплиця – невелика споруда для відправ та молитов, а також меморіального призначення (мавзолей, усипальниця).

Кіно – один з найбільш важливих видів мистецтва, в якому синтезуються художні можливості літератури, музики, театру і образотворчого мистецтва на основі власних зображувальних засобів, головним з яких є фотографічна природа зображення, що рухається, і монтаж.

Кітч (від нім. Жаргон. «збирання культурного сміття», пізніше «імітація унікальних художніх виробів») – явища художньої культури, позначені еkleктизмом, різностильовістю. Найчастіше – маскульт.

Класицизм – художній стиль, орієнтований на наслідування зразків античної архітектури, літератури, образотворчого мистецтва, ясність, чистоту та гармонійність пропорцій та форм. Класицизм як особливий стиль оформився в Європі в XVII столітті. У формі неокласицизму існує до нашого часу.

Козацьке бароко – національний варіант українського бароко, що виник в період Козацько-Гетьманської держави. Являє собою синтез класичних європейських форм та місцевих традиційних елементів.

Контрреформація – релігійний рух у Європі середини XVI–XVII ст., спрямований на збереження та зміцнення становища католицької церкви в боротьбі з протестантизмом.

Космополітизм (грець. Kosmopolites – космополіт, громадянин світу) – антитеза патріотизму. Абсолютизація твердження, що «для гарної душі батьківщина – весь світ» приводить до космополітизму.

Кубізм – модерністична течія в образотворчому мистецтві першої чверті XX ст., представники якої намагалися звести пластичне рішення художнього образу до комбінацій геометричних тіл або фігур.

Культура (лат. – kultura): 1) історично визначений рівень розвитку суспільства, творчих сил і здібностей людини, виражений у типах і формах організації життя і діяльності людей, у створюваних ними матеріальних і духовних цінностях. Культура характеризує способи діяльності людей. Розрізняють такі види культури: політична, моральна, культура праці, побуту, художня культура та ін.

Культурна спадщина – одна з найважливіших категорій культурології. Виражає необхідність збереження для суспільства всього цінного, що накопичено людством за його багатовікову історію, творчого використання кращих зразків світової культури.

Культурогенез – становлення культури, процес формування її основних сутнісних характеристик.

Курган – могила з високим земляним насипом. Найстаріші поховання такого роду відносяться до III тис. до н.е.

Літографія – різновид гравюри, коли для виготовлення друкарської форми використовується вапняк, листи цинку або алюмінію.

Літопис – історичний твір, в якому події описуються по роках. Літописи склалися у середні віки і є цінним історичним джерелом (наприклад, «Повість минулих літ», в якій по роках описується історія Київської Русі).

Масова культура – поняття, що включає всю культуру, розраховану на багатомільйонне споживання та засоби культурної комунікації.

Модерн (від фр. – «новітній», «сучасний»): 1) назва напрямку в культурі кін. XIX – поч. XX ст., що характеризувався розривом з ідейними і художніми принципами реалізму та протиставляв себе нетворчому відтворенню стилів минулого; 2) спільна, умовна назва нових течій та напрямів у культурі всього XX ст. Яскраво виявив себе в архітектурі та образотворчому мистецтві. У літературі поняттям модерн характеризують різні течії нереалістичної літератури, починаючи з крайніх форм натуралізму.

Мозаїка – зображення, викладене з дрібних камінців або смальти – кубиків кольорового скла. Частина монументальних розписів Софії Київської виконана технікою мозаїки, зокрема славетна «Богоматір Оранта».

Музей – культурна та науково-дослідна установа, що здійснює комплектування, зберігання, вивчення і експонування пам'яток матеріальної та духовної культури, творів мистецтва, зразків природних багатств.

Неовізантизм (бойчукізм або бойчукісти) – новий напрям українського монументального та станкового живопису, започаткований М. Бойчуком (1882–1937) та його школою. В основі неовізантизму лежали конструктивні особливості візантійського та давньоруського живопису (домонгольського етапу).

Неореалізм – художній напрям у мистецтві, започаткований в 20-х–30-х рр. XX ст., що характеризується поверненням до реалістичних засобів художнього творення, прагненням до правдивого відображення, чіткого моделювання форм дійсності. Його представники: Матісс, Пікассо, Леже, Брак.

Нігілізм (лат. «ніхто») – умонастрій і практичні дії, що є запереченням загальноприйнятих культурних цінностей, норм. Набуває особливого поширення в кризові епохи історії, зокрема середина XIX–XX ст.

Поп-арт – виник в 1960-х рр. в Америці, для якого характерний кітч, колаж – введення реальних предметів у живописні твори. Став ознакою агресії масової культури, що протистояла елітарній.

Популізм (від лат. «народ») – політика або риторика, яка апелює до простих народних мас, їхніх надій, страхів, незадоволення життям і ґрунтується на протиставленні інтересів широких мас населення інтересам еліти. Поняття, як правило, використовується з негативною конотацією і найчастіше вживається для означення політики загравання влади з народом для забезпечення популярності або поверхневої критики «верхів», «еліти», «влади», що характеризується демагогічними гаслами та необґрунтованими обіцянками.

Постімпресіонізм – загальна назва течій в живописі кінця XIX – початку XX століть, які виникли як реакція на імпресіонізм. Художній світогляд, орієнтований на творення міфопоетичної моделі світу з відображенням філософських і символічних начал буття.

Постмодернізм – сучасний етап культурного розвитку з плюралістичною моделлю світу, визнанням співіснування різних ціннісних світів, розмитістю меж протилежних сторін.

Ренесанс (Відродження) – епоха в розвитку європейської культури XIV–XVI століть. Найвищого рівня культура ренесансу досягла в Італії. Для ренесансу є характерними звернення до античної культури як зразка, розвиток гуманізму та світської, тобто незалежної від церкви, культури та науки.

Рококо (фр. «черепашка неправильної форми») – мистецький стиль, що розвинувся в добу пізнього бароко з характерним орнаментом у вигляді кривих ліній, що нагадують черепашку. Характеризується примхливо-вишуканим оздобленням та декоративністю.

Романтизм – напрям європейської та американської культури, який виник на початку XIX століття. У формі неоромантизму існує до нашого часу. Ознакою романтизму є ідеалізація, романтизація минулого, звернення до історії свого народу, оспівування сильних пристрастей, особистостей, борців за свободу народів і людини. В Україні, починаючи з Т. Шевченка, романтизм був способом вираження національно-визвольних ідей.

Романтичний стиль – стиль, який панував у мистецтві та архітектурі Європи в X–XII ст.

Сецесія (модерн, югендстиль, арт-нуву) – напрям у мистецтві та архітектурі кінця XIX – початку XX століть. Початок сецесії поклали німецькі та австрійські художні об'єднання, які протиставили себе офіційному мистецтву. Для сецесії є характерним прагнення до єдності різних жанрів, видів мистецтва (урбаністичної архітектури, пластики, малярства, художніх ремесел), широке звернення до народного мистецтва, культури, естетизація оточуючого людину міського середовища, предметів побуту. Українська сецесія сприяла новаторським пошукам і новому переосмисленому творчому використанню традицій народної творчості.

Символізм – напрям у європейському мистецтві 1870 – 1910-х років.

Синкретизм («з'єднання», «суміш») – злиття, нероздільність. Наприклад, у первісному суспільстві релігія, мистецтво, наука існували в нероздільній єдності. В античному світі в синкретичній єдності виступають філософія та наука.

Скоморох – блазень, мандрівний середньовічний актор при дворі князя, монарха, що розважав господаря та його гостей різними витівками, жартами, удаючи із себе дурника, штукаря; заняття, професія скомороха.

Сюрреалізм – мистецький напрям, що виник в 1920-х рр. в Парижі, для нього характерна свобода творчої фантазії, звернення до підсвідомого та ірраціонального. Особливе місце належить снам, містиці, божевіллю. Найвидатніший представник – С. Далі.

Театр – один з основних видів мистецтва, спосіб художнього відображення дійсності, мрії через драматичну дію, що виникає в процесі гри акторів перед глядачами. Театральне мистецтво людству подарувала Греція, в якій театр виник на основі свят бога Діоніса.

Телебачення – один з основних і найважливіших засобів масової інформації, пропаганди, виховання, просвітництва, розважання населення. Регулярні телепередачі як на Заході, так і в СРСР почалися у 1936 році.

Урбанізація – процес перетворення міста у найвагоміший осередок проживання людей і центр зосередження та обміну культурних цінностей, утворення штучного середовища, протилежного природі.

Фортифікаційна архітектура – оборонні споруди для успішного ведення бою і захисту від дій ворога; укріплення місцевості для ведення бойових дій; конструкції, військові споруди та оборонні укріплення.

Фреска – техніка настінного живопису водними фарбами по сирій штукатурці.

Храмова архітектура – споруди, пов’язані з релігією, з богослужінням, з церквою; та, що належать церкві.

«Шістдесятники» – умовна назва групи молодих літераторів, митців і вчених, які на початку 60-х рр. (звідси і назва) в епоху «відлиги» своїми творами і активною громадською діяльністю намагалися відроджувати національну свідомість, боролися за збереження української мови та культури, сприяли демократизації суспільно-політичного життя в Україні.

Шлягер – модна пісня про кохання («товар, що легко збувається»).